

Høgskulen på Vestlandet

Norsk 3, emne 4 - Masteroppgave

MGUNO550-0-2024-VÅR2-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato: 01-05-2024 09:00 CEST
Sluttdato: 15-05-2024 14:00 CEST
Eksamensform: Masteroppgave - Bergen
Termin: 2024 VÅR2
Vurderingsform: Norsk 6-trinns skala (A-F)
Flowkode: 203 MGUNO550 1 O 2024 VÅR2
Intern sensor: (Anonymisert)

Deltaker

Kandidatnr.: 153

Informasjon fra deltaker

Antall ord *: 21018

Egenerklæring *:

Ja

**Jeg bekrefter at jeg har
registrert**

oppgavetittelen på

norsk og engelsk i

StudentWeb og vet at

denne vil stå på

vitnemålet mitt *:

Ja

Gruppe

Gruppenavn: (Anonymisert)
Gruppenummer: 6
**Andre medlemmer i
gruppen:** Deltakeren har innlevert i en enkeltmannsgruppe

Jeg godkjenner avtalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller of

Nei

MASTEROPPGAVE

En skjønnlitterær analyse av *War Horse – Krigshesten* og *Et hundeliv*, med fokus på dyret som fortellerinstans.

A literary analysis of *War Horse - Krigshesten* and *Et hundeliv*, focusing on the animal as narrator.

Henriette Seldal

Institutt for språk, litteratur og tolking

Veileder: Nina Goga

Innleveringsdato: 15.05.2024

Kandidatnr: 153

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	3
Abstract	4
Innledning	5
<i>Barne- og ungdomslitteratur, dyrevelferd, empati og etiske perspektiver</i>	6
<i>Valg av materiale</i>	8
<i>Problemstilling og forskningsspørsmål</i>	10
<i>Læreplanverket</i>	11
Posthumanistiske perspektiver på relasjonene menneske-dyr	12
<i>Dyrestudier</i>	13
Haraway – kontaktsoner og ‘companion species’	13
<i>Litterære dyrestudier</i>	18
<i>Narrativ teori</i>	22
Den narrative forestillingsevnen	23
Fortellerinstans.....	26
Den historiske roman som sjanger	27
Metode	29
Analyse	33
<i>Analyse av War Horse – Krigshesten (1982)</i>	35
<i>Et hundeliv (2017) - analyse</i>	44
<i>Sammenlignende analyse og drøfting– kontrast i dyrets rolle</i>	51
<i>Avslutning</i>	56
Litteraturliste:	59

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært en lærerik reise og en tålmodighetsprøve. Det er flere jeg ønsker å takke for deres bidrag og støtte underveis, aller mest - min veileder, Nina Goga. Ditt faglige engasjement, din støtte og din veiledning gjennom hele prosessen har vært uvurderlig. Jeg vil også takke forskergruppen NaChilLitCul ved HVL, som har latt meg ta del i flere av samlingene deres, og hvor jeg har fått presentere oppgaven min foran en gruppe engasjerte mennesker med mange gode innspill. Både Nina Goga og resten av NaChilLitCul gruppen har bidratt til å forme oppgaven til det den har blitt.

Jeg vil også takke mine studiekamerater, som har vært helt gull å ha ved min side i denne prosessen. Sammen har vi delt mange timer på skolen, hvor vi har ledd sammen, motivert hverandre, tatt gode pauser sammen, og gjort skrivingen til en sosial prosess. Disse felles opplevelsene har vært en viktig del av skriveperioden, og jeg er dypt takknemlig for det samholdet vi har hatt.

Denne oppgaven har gitt meg muligheten til å utforske et tema som virkelig engasjerer meg, og jeg håper lesningen vil inspirere andre til å reflektere over vår samhandling med og vårt ansvar for de andre artene vi deler denne planeten med.

Til slutt, en takk til alle som har vært en del av denne reisen, både direkte og indirekte. Uten deres støtte og oppmuntring ville ikke dette året blitt det samme.

Takk.

Sammendrag

Denne masteroppgaven utforsker hvilken rolle dyret som fortellerinstans spiller i etableringen av, og refleksjoner over, empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr i *Et hundeliv* og *War Horse – Krigshesten*. Ved å anvende teoretiske perspektiver fra dyrestudier og narrativ teori, undersøker oppgaven hvordan disse verkene, ved å tildele dyrene en stemme, utfordrer konvensjonelle menneske-dyr-relasjoner og fremmer refleksjon over empati, etikk og ansvarlighet. Martha Nussbaums teori om den narrative forestillingsevnen og Donna Haraways ideer om interspecies-forhold og kontaktsoner danner et sentralt teoretisk grunnlag for analysen. Dette teoretiske grunnlaget understreker litteraturens kapasitet til å bryte ned

grensene mellom arter og fremhever betydningen av empatisk forståelse- og utvikling gjennom litterær innsikt.

Gjennom å posisjonere leseren i dyrenes førstepersonsperspektiv, demonstrerer de gitte verkene litteraturens evne til å utløse en prosess hvor refleksjoner over dyrets subjektive opplevelser, og relasjonene mellom mennesker og dyr kan finne sted. Disse refleksjonene kan være en del av en empatisk utvikling og en dannelsesreise i leseren som motiverer til etiske og ansvarlige handlinger i interaksjon med dyr.

Oppgaven argumenterer for betydningen av å integrere disse perspektivene i utdanningen for å oppmuntre til etisk refleksjon og ansvarlig medborgerskap blant unge lesere.

Dyret som fortellerinstans og beskrivelser av deres subjektive opplevelser påvirker de relasjonene som etableres i fortellingene, og interaksjonene i disse relasjonene måles opp mot fire analysepunkter som bygger på Donna Haraway sin fremstilling av verdige interaksjoner mellom arter.

Oppgavens funn og konklusjon er at den gitte fortellerinstansen kan spille en merkverdig rolle og tilby en unik mulighet for leseren til å utvikle en forståelse for dyrene, som er essensiell for å handle i tråd med god dyrevelferd. Gjennom analysen blir det tydelig at det finnes et stort potensial i dyrets fortellerinstans som kan oppfordre til refleksjoner over empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr.

Abstract

This thesis explores the role of animals as narrators in the establishment of, and reflections over, empathetic relations between humans and animals in *Et Hundeliv* and *War Horse-Krigshesten*. By applying theoretical perspectives from animal studies and narrative theory, the thesis examines how these texts, by giving animals a voice, challenge conventional human-animal relationships and promote reflection over empathy, ethics, and responsibility. Martha Nussbaum's theory of narrative imagination and Donna Haraway's ideas on interspecies relationships and contact zones form a central theoretical basis for the analysis. This theoretical foundation emphasizes literature's capacity to break down the barriers

Henriette Seldal

between species and highlights the importance of empathetic understanding and development through literary insight.

By positioning the reader in the animals' first-person perspective, the selected works demonstrate literature's ability to initiate a process where reflections on the animals' subjective experiences and the relationships between humans and animals can occur. These reflections can be part of an empathetic development and an educational journey in the reader that motivates ethical and responsible actions in interaction with animals.

The thesis argues for the importance of integrating these perspectives into education to encourage ethical reflection and responsible citizenship among young students.

The animal narrator and descriptions of subjective experiences influence the relationships established in the narratives, and the interactions in these relationships are measured against four analytical points based on Donna Haraway's depiction of worthy interactions between species.

The findings and conclusion of the dissertation are that the given narrative stance can play a remarkable role and offer a unique opportunity for the reader to develop an understanding of the animals, which is essential for acting in accordance with good animal welfare. Through the analysis, it becomes clear that there is great potential in the animal narrator that can encourage reflections on empathetic relationships between humans and animals.

Innledning

I kjølvannet av COVID-19 pandemien var jeg en del av det frivillige arbeidet på Dyrenes Hus i Åsane, gjennom Dyrebeskyttelsen Norge, avdeling Bergen og Hordaland. Det gav meg et dypt og personlig innblikk i den dystre skjebnen til mange av dyrene jeg møtte der. En av de hjerteskjærende konsekvensene av pandemien, var hvordan dyr ble behandlet som midlertidige trøstegenstander i en tid preget av isolasjon og sosial avstand. Under den ensomme pandemien, ble hjemmene våre til tilfluktssteder, og mange gikk til anskaffelse av kjæledyr for å fylle et tomrom, og for å tilføre glede og selskap. Katter og hunder, spesielt valper og kattunger, ble ansett som ideelle følgesvenner for å bekjempe isolasjonen og

ensomheten. Men da samfunnet gradvis åpnet opp igjen, og det daglige livet med all sin travelhet igjen ble tilgjengelig for oss, avslørtes det en tendens og en ubehagelig sannhet om 'bruk og kast'-mentalitet i møte med de levende skapningene.

Gjennom mitt arbeid hos Dyrebeskyttelsen Norge ble jeg vitne til at mange kjæledyr ble gitt bort eller etterlatt da deres eiere ikke lenger hadde tid til eller interesse av det ansvaret og de forpliktelsene som fulgte med dyrets behov. Denne erfaringen ble for meg en tankevekker rundt dype moralske og etiske problemstillinger som omhandler menneskets relasjon til dyr. Gjennom studiet mitt hadde jeg allerede arbeidet en del med litteraturens evne til å formidle og å påvirke leserens danningsutvikling. I møte med de forlatte og uønskete dyrene ble jeg drevet til å stille spørsmål ved skolens rolle i utviklingen av unge menneskers holdninger i møte med dyr. Dette ble grunnlaget for masteravhandlingen min. Jeg satt igjen med et ønske om å undersøke hvordan dyr fremstilles i litteraturen, og hvordan empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr kan representeres i litteraturen.

Barne- og ungdomslitteratur, dyrevelferd, empati og etiske perspektiver

Rebekka Hennem (2017) skriver i sin masteravhandling *Kjæledyr i Realistisk Barnelitteratur* om hvordan ideen om god dyrevelferd har utviklet seg gjennom de siste hundre årene. Hun viser til både Tess Cosslett (2006) og Lars Furuland et. al. (1979) som begge peker på hvordan de tidligste selvbiografiske dyrefortellingene formidlet en argumentasjon mot dyremishandling, og hvordan tematikken i disse fortellingene kunne kritisere samfunnet og samtidens holdninger overfor dyr (Hennem, 2017, s. 11-13).

Hennem (2017) viser i stor grad til professor emeritus og etolog Bjarne O. Braastad når hun legger frem ideer og normer rundt god dyrevelferd. På samme måte som de første dyrebiografiene var opptatt av argumentasjon mot dyremishandling, beskriver Braastad hvordan dyrevelferden tidligere i hovedsak dreide seg om å sikre dyrene mot fysisk mishandling, mens man i dag også har stort fokus på dyrets egen subjektive opplevelse av dets velferd (Braastad, 2012, s. 91).

Sammen med Braastads definisjon på dyrevelferd som dyrs «subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø» (Braastad, 2012, s. 91), legger Hennem (2017) frem autoriteter som Dyrevelferdsloven (2012) og Mattilsynets

tilsynsveiledere for katte- og hundehold i Norge (henholdsvis Tilsynsveileder Katt, 2014; Tilsynsveileder Hund, 2014), i sin forståelse av hva god dyrevelferd innebærer. Hennum (2017) skriver at «I begge tilsynsveilederne, i Braastads bok og i dyrevelferdsloven kommer det frem at det er dyrets egen subjektive opplevelse som er avgjørende for om dyret har god velferd» (s. 12). Denne forståelsen legger også jeg til grunn for analysen min, hvor subjektive opplevelser kommer frem gjennom dyrets rolle og posisjon som fortellerinstans.

Empati er en grunnleggende menneskelig evne som gjør oss i stand til å forstå og dele følelsene til et annet vesen, enten det er et annet menneske eller et dyr. Ordet kommer opprinnelig av det greske ordet «*empathia*», direkte oversatt til «innfølelse» på norsk (Holm, 2005, s. 58). Ingvild Kristine Vindenes (2023) beskriver med et teoretisk grunnlag fra Holm (2005), hvordan «Tendensen i nyere tid er at begrepet [empati] i økende grad betegner vennlighet og imøtekommende atferd fremfor å fange opp et annet individs følelsesmessige tilstand» (Vindenes, 2023, s. 12). Videre beskriver Vindenes hvordan vår empatiske forståelse preges både av det kognitive og det affektive som ligger til grunn i oss.

Emilie Kinge (2014) stiller seg noe kritisk til en forenklet forståelse av litteraturens rolle i å fremme empati hos leseren. Hun påpeker hvor essensielt og kritisk det er å anerkjenne at empati er et flerdimensjonalt begrep som ikke enkelt kan forbedres eller utvikles gjennom sporadiske eller isolerte tiltak, som enkeltstående kurs eller opplæringsprogrammer (Kinge, 2014, s. 145). Dette er et relevant perspektiv, som også erkjennes av Martha Nussbaum (2016), og som i denne oppgaven bidrar til et mer nyansert syn på litteraturens rolle i sammenheng med empatisk utvikling. Jeg vil i denne oppgaven legge frem teori og eksempler som underbygger argumentet om at litteraturen kan fungere som et positivt bidrag til den empatiske utviklingen hos barn og unge. Dette gjennom refleksjonene som kan oppstå i møte med de empatiske relasjonene som tegnes i tekstene. Samtidig vil jeg være var for å gjøre den feilen å tenke at litteraturen alene kan bære hele ansvaret for et slikt omfattende holdningsarbeid.

Kathleen R. Johnson (2000) løfter i *Understanding Children's Animal Stories* frem noen ulike perspektiver på etikk og menneskets ansvar overfor dyr og medmennesker. Hun viser blant annet til Immanuel Kants filosofiske perspektiv på dyrets moralske status. Han vektlegger i stor grad rasjonalitet, og bruker dyrenes mangel på rasjonalitet som grunnlag for tanken sin om at vi mennesker ikke skylder dyret i seg selv omsorg og en moralsk riktighet (Johnson,

2000, s. 127). Kant argumenterer for at vi som mennesker bør være gode mot dyr, men dét for å etablere den gode vanen av å være god mot andre, slik at vi i resultat også er gode mot andre mennesker (s. 127). Det er altså menneskeartens egen vinning som blir drivkraften bak handlingene. Videre viser Johnson til andre utilitarister som mener at mennesket har et direkte ansvar overfor dyr, fordi dyrene på samme måte som mennesker, kan lide (s. 128).

Johnson forklarer videre hvordan det kan se ut til at utilitarister ikke er i stand til å dømme moralsk rett fra galt basert utelukkende på konsekvensene (eller nytten) av våre handlinger (s. 30). I Tom Regans (2004, s. 243) arbeid og syn på dyrs rettigheter, blir det forsøkt å korrigere denne utilitaristiske mangelen ved å i stedet vektlegge den ikke-konsekvensielle verdien av hvert individuelle liv (Johnson, 2000, s. 30). Fra et rettighetsperspektiv fortjener alle *subjekter-av-liv* en felles status som individer med iboende verdi og medlemmer av det moralske fellesskapet. Med andre ord vil også dyrene regnes som individer vi trenger å bekymre oss for og ta hensyn til, moralsk sett (s. 30). Dette perspektivet plasserer dyret og dets moralske status i en posisjon som en av «oss», vi som lever på jorden, og som har en rett til et visst hensyn.

Valg av materiale

I valg av skjønnlitterære tekster hadde jeg noen kriterier som hjalp meg å navigere i biblioteket. Det mest grunnleggende var at jeg så etter bøker med et dyr som hovedperson, og med dyret som fortellerinstans – altså den narrative stemmen som formidler historien. Samtidig ønsket jeg at bøkene skulle være gjenstand for positiv mottakelse. Jeg så også etter relativt nyere utgivelser. Ut fra disse kriteriene valgte jeg meg ut to ungdomsromaner til oppgaven min. Den første var boken *War Horse - Krigshesten* som opprinnelig er skrevet på engelsk av Michael Morpurgo, og utgitt med tittelen *War Horse* i 1982. Den andre boken jeg valgte meg var Arne Svingens *Et hundeliv* (2017). Etter Cossletts definisjon sorteres begge disse verkene under kategorien dyreselvbiografier, hvilket hun beskriver som fortellinger hvor et dyr leverer en førstepersonsberetning om sitt eget liv og sine opplevelser (Cosslett, 2006, s. 63).

Historien i *War Horse - Krigshesten* (1982) berettes gjennom et dyrs perspektiv, med en hest som førstepersons forteller. Historien leses gjennom øynene til krigshesten Joey, som etter å ha blitt solgt til kavaleriet ender opp som krigshest fremst på slagmarken under første

verdenskrig. På reisen sin møter Joey ulike mennesker som han utvikler relasjoner til. Noen av dem knytter han tette bånd til, mens andre møter blir mer skadelige. *War Horse - Krigshesten* er en fortelling om vennskap, lojalitet, og de tragiske realitetene i krig. Den har blitt rost for sin realistiske fremstilling av krigens brutalitet, samt den emosjonelle dybden i forholdet mellom Joey og Albert. Albert er en av nøkkelpersonene i historien, han er sønnen til den fulle bonden som kjøper Joey på auksjon tidlig i boken, og han er Joeys menneskevenn. På et punkt er Albert også den som har ansvar for det hverdagslige stellet til Joey. En annen viktig menneskelig karakter som blir Joeys venn, er Emilie. Denne møter leseren litt senere i boken, og jeg vil gå mer inn på relasjonen mellom Joey og Emilie, samt Joey og Albert, i analysedelen av denne oppgaven. *War Horse - Krigshesten* ble også filmatisert, med Steven Spielberg som regissør, og gitt ut i 2011, noe som sier noe om bokens kvaliteter. Den ble også oversatt til flere språk, inkludert til norsk av Marie Dal, i senere tid.

Kristin Ørjasæter omtaler romanen som en 'ny klassiker', som handler om en hests dramatiske rolle under første verdenskrig (Ørjasæter, 2018, s. 49-51). I tillegg til å kunne kategoriseres som en historisk roman, kan boken også kategoriseres som en hestebok, noe som regnes å være en egen kategori med tekster i barne- og ungdomslitteraturen (Nyrnes, 2019). Ifølge Aslaug Nyrnes er en hestebok en bok som «skildrer relasjonar mellom menneske og hest og måtar å vere i lag med dyr på» (Nyrnes, 2019, s.2). Videre skriver Nyrnes at «Hesteboka kan difor nærlesast for å seie noko om korleis møte mellom artar kan framstillast, som eksempel på vår kulturs relasjon til natur» (Nyrnes, 2019, s.2). Med dette som grunnlag har jeg en visshet om at *War Horse - Krigshesten* (1982) kan være et relevant materiale for oppgaven min.

Et hundeliv var en av fem superfinalister i Bokslukerprisen i 2017, hvor elever på mellomtrinnet skal stemme frem sine favoritter. Dette viser til bokens litterære kvaliteter og målgruppe. Gjennom boken følger vi hunden Basse, som lever et kaotisk liv i en rotete leilighet sammen med sin beste venn Narko-Kjell. Historien fortelles også her gjennom dyrets, altså Basses, perspektiv som førstepersonsforteller. Basse fremstår først og fremst som en trofast venn for Kjell. Basse er også veldig intelligent og løsningsorientert, og han evner gang på gang å redde dem begge ut av alle situasjonene Kjell roter til. Gjennom Basses øyne utforskes ulike aspekter av menneskelivet, og nære relasjoner, med en blanding av humor og alvor. Narko-Kjell har i mange år vært en rusmisbruker med dårlige vaner, og tatt valg som stadig får urettferdige konsekvenser for Basse, men til tross for det har Basse en enorm

kjærlighet for Kjell. Etter hvert får leseren vite at relasjonen deres faktisk startet med at Kjell reddet livet til Basse. Som valp ble han kastet i en søppelkasse i en lukket pose, men heldigvis fant Kjell ham, og siden den gang har de vært bestevenner.

De to verkene jeg har valgt meg ut skiller seg fra hverandre ved at den ene er en historisk roman, mens den andre er en roman som er både skrevet i nyere tid og hvor hendelsen finner sted i unge leseres samtid. Den historiske romanen vil være forankret i en spesifikk historisk periode, noe som kan påvirke karakterenes verdier, holdninger, oppfatninger og interaksjoner. Denne tidsbundne konteksten kan påvirke måten dyrene og menneskene relaterer seg til hverandre på, og dermed være av betydning for hvordan tematikken jeg vil undersøke kommer frem.

Gjennom ulike historiske perioder har menneskets forhold til dyr endret seg betydelig, fra domestisering til bruk i landbruk, krigføring og som kjæledyr. En historisk roman kan bidra til å gi innsikt i denne endringsprosessen, og si noe om hvordan menneskers syn på dyr har endret seg gjennom tiden, slik som også Skyggebjerg (2008) drar linjer til Sødning Jensens perspektiv på endringsprosesser. Men dette kan også skape en annen form for avstand til hendelsene i historien sammenlignet med en roman satt i nåtid. Denne eventuelle distanseringen vil også kunne preges av leserens forhåndskunnskaper om den historiske tidsrammen og konteksten.

Ved å inkludere både en historisk roman og en samtidsroman i analysen min er tanken å få fram et lag av kontrast i oppgaven, og å berike analysen ved å vise hvordan ulike romansjangere kan påvirke framstillingen av dyr-menneske-relasjonen, selv med lik fortellerteknikk.

Problemstilling og forskningsspørsmål

I denne masteravhandlingen undersøkes litterære fremstillinger av dyr og deres potensiale til å representere seg selv og møte mennesker gjennom skjønnlitteraturen som kontaktsone. Hovedformålet er å undersøke hvilken rolle dyr som fortellerinstans spiller i etableringen av og refleksjoner over empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr i *War Horse* – *Krigshesten* (Morpurgo, 1982) og *Et hundeliv* (Svingen, 2017). I disse verkene forteller én hund og én hest historiene sine fra et førstepersons ståsted, med en intern fokalisering. En

hypotese er at valg av fortellerinstans er avgjørende for hvordan teksten etablerer relasjonene mellom de litterære dyrekarakterene og menneskekarakterene, og at de subjektive opplevelsene leseren får tilgang på gjennom denne spesifikke fortellerinstansen har potensiale til å fordre refleksjon over empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr, som kan legge grunnlag for et ønske om god dyrevelferd.

For å svare på spørsmålet om hvilken rolle dyr som fortellerinstans spiller i etableringen av og refleksjoner over empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr i de to romanene, har jeg formulert følgende tre støttende forskningsspørsmål:

- Hva kjennetegner fortellerinstansen i de to romanene?
- Hvordan fremstilles dyrets følelser og subjektive opplevelser i møte med mennesker gjennom fortellerinstansen i romanene?
- Hvordan reflekterer romanene over empatiske relasjoner som grunnlag for god dyrevelferd?

Avhandlingens teoretiske grunnlag er hentet fra fagfeltet dyrestudier (*animal studies*), underemnet litterære dyrestudier (*literary animal studies*), og narrativ teori. Dette skal jeg nå utdype nærmere.

Læreplanverket

I arbeidet med å utdanne ansvarlige og selvstendige borgere, understreker opplæringsloven betydningen av å utvikle elevers kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Dette er essensielle komponenter for at de skal evne å mestre egne liv og kunne bidra konstruktivt i samfunnet. Skolen oppfordres til å vekke elevers skapertrang, engasjement og utforskertrang, noe som kan anses som avgjørende for livslang læring og personlig vekst. Loven vektlegger også kritisk tenkning, etisk handlingskraft og miljøbevissthet som fundamentale komponenter i utdanningen. Elever skal lære å reflektere over sine valg og konsekvensene av dem, både for seg selv og for omverdenen. De skal også oppmuntres til å delta aktivt i samfunnet, noe som innebærer et medborgeransvar. Disse målene er stadfestet i opplæringslovens første paragraf og i *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* (Opplæringslova, 1998, § 1-1), (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 2-3).

I den overordnede delen av læreplanverkets tverrfaglige tema *demokrati og medborgerskap* kommer det frem at skolen har ansvar for å gjøre elevene i stand til å delta i demokratiske

prosesser. Under dette emnet står det blant annet at «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa gir elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer. Dette kan bidra til at de utvikler forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers synspunkter og perspektiver, og det kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 3-4). Gjennom lesing av skjønnlitteratur eksponeres elevene for ulike livssituasjoner og perspektiver, som kan være med på å styrke deres empatiske utvikling og respekt for andre – kvaliteter som er uunnværlige i et pluralistisk og demokratisk samfunn. Læreplanen oppmuntrer til et utdanningssystem som ikke bare formidler kunnskap, men også former elevenes evne til etisk refleksjon og ansvarlighet (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 3-4).

Posthumanistiske perspektiver på relasjonene menneske-dyr

Dette kapitlet legger grunnlaget for forståelsen og analysen av hovedtemaene i denne masteroppgaven. Jeg vil legge frem en rekke nøkkelteorier og tidligere forskning som er relevante for forståelsen av forholdet mellom gitt litteratur, empatisk utvikling og dyrevelferdstematikken.

Kapitlet begynner med en introduksjon av Donna Haraways teori innen feltet dyrestudier, som også bidrar til å posisjonere de litterære dyrestudiene innen fagfeltet. Her har jeg utforsket Haraways konsept om kontaktsoner, som tilbyr en verdifull innsikt i forståelsen av dynamiske og gjensidig formende relasjoner mellom mennesker og dyr. Jeg har bygget videre på Haraways begrep kontaktsoner, og sett på hvordan litteraturen i seg selv kan opptre som en slik kontaktsone. I relevans til dette drøftes blant annet også det Zoe Jaques omtaler som 'Otherness-in-Connection'. Hun berører temaer som fremmedgjøring og forhold mellom arter. Jaques' perspektiver gir en dypere forståelse av hvordan litteraturen kan utforske og utfordre konvensjonelle oppfatninger av 'den andre', enten det er mennesker eller dyr. Samlet gir disse teoretiske perspektivene en omfattende ramme for å forstå og analysere skjønnlitteraturens rolle i å formidle komplekse forhold mellom mennesker og dyr, og hvordan dette kan påvirke unge leseres syn på dyrevelferd, empati og etisk bevissthet.

Deretter følger en gjennomgang av narrativ teori, som er sentral for å forstå hvordan fortellermåter påvirker leserens opplevelse og tolkning av teksten. Martha Nussbaums bidrag til feltet, særlig hennes tanker om forestillingsevne, medfølelse og empati inkluderes for å være med på å ramme inn spørsmålet om hvilken rolle dyr som fortellerinstans spiller i

Henriette Seldal

etableringen av og refleksjoner over empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr i *Et hundeliv* og *War Horse – Krigshesten*. Videre vil jeg utdype noe om den historiske roman som sjanger, da dette vil være relevant for valget av forskningsmaterialet mitt.

Dyrestudier

Haraway – kontaktsoner og ‘companion species’

Noe av det teoretiske grunnlaget for oppgaven min har jeg hentet fra Donna Haraways forståelse av forholdet mellom mennesker og dyr i boken *When Species Meet* (2008). I boken utforsker Haraway ideen om *kontaktsoner* eller *contact zones* mellom mennesker og dyr. Kontaktsoner er steder, situasjoner eller øyeblikk der ulike arter, inkludert mennesker og ikke-menneskelige skapninger, møtes, samhandler og blir gjensidig påvirket. Eksempelvis kan kontaktsoner vise til situasjoner hvor mennesker og dyr påvirker hverandre og skaper nye dynamikker gjennom interaksjon med hverandre. Det kan gjelde fysiske steder der mennesker og dyr lever sammen, for eksempel gårdsbruk, ved hold av husdyr, eller i dyreparker. Kontaktsonene kan også være mer abstrakte situasjoner, som for eksempel i laboratorier der forskere studerer dyr eller lignende. Kontaktsonene blir beskrevet som komplekse, og ofte uforutsigbare steder, hvor relasjoner bygges og mening skapes. Kontaktsonene er ikke bare statiske eller enkle øyeblikk hvor interaksjoner oppstår, men levende og dynamiske møter hvor biologiske, kulturelle og sosiale faktorer spiller inn, og hvor nye identiteter og forståelser kan oppstå (Haraway, 2008, s. 4-5).

Videre beskriver Haraway betydningen av å *se på nytt* og anerkjenne betydningen av gjensidig respekt og oppmerksomhet i møter mellom arter. Ifølge Haraway innebærer gjensidig respekt og oppmerksomhet å “hold in regard, to respond, to look back reciprocally, to notice, to pay attention, to have courteous regard for, to esteem: all of that is tied to polite greeting, to constituting the polis, where and when species meet” (s. 19). Herfra beskriver hun om det å gjensidig formes:

To knot companion and species together in encounter, in regard and respect, is to enter the world of becoming with, where who and what are is precisely what is at stake. (...) Species interdependence is the name of the worlding game on earth, and that game must be one of response and respect. That is the play of companion species learning to pay attention (s. 19).

I utdraget over, som jeg aktivt bruker i min analyse av de to romanene, introduserer Haraway også begrepet 'companion species'. Aslaug Nyrnes oversetter dette begrepet til norsk; 'kamerat-arter'. I kamerat-art-relasjoner vektlegges ideen om gjensidig avhengighet mellom arter, og viktigheten av interaksjon preget av respons og respekt. Nyrnes legger frem hvordan Haraway beskriver at alt levende er gjensidig infiltrert i hverandre som kamerat-arter, (Nyrnes, 2019). Haraway bruker dette begrepet for å understreke relasjoner der mennesker og ikke-menneskelige vesener påvirker og former hverandres liv på betydningsfulle og ofte komplekse måter (Haraway, 2008, s. 18-19). Kamerat-arter er ifølge Haraway: «a permanently undecidable category, a category-in-question that insists on the relation as the smallest unit of being and of analysis» (Haraway, 2008, s. 165). Nyrnes påpeker hvordan Haraway ønsker å gjøre skillet mellom kategoriene «dyr–menneske, natur–kultur, organisk–teknisk, vill–tam» mindre tydelig (Nyrnes, 2019). Videre bemerker Nyrnes at Haraway stadig omtaler pågående prosesser, og ting som blir til. Nyrnes påpeker hvordan en også gjennom dialoger lærer å bli i ett med verden, og lærer å praktisere respekt (Nyrnes, 2019). Videre påpeker Nyrnes at

I Haraways perspektiv har den ordentlige dialogen mellom kamerat-arter eit element av risiko i seg, «the risky project of asking what this [animal ...] cared about» (Haraway, 2008, s. 22). Det skal *mot* til å sjå eit dyr i auga. Kvaliteten ved dialogen er knytt til at noko er både riskabelt og åpent. (Nyrnes, 2019, s. 7)

Haraway påstår at det å være avhengig av hverandre er essensielt, og det å engasjere seg i verden må være basert på gjensidighet og respekt. Derfor er det så viktig i relasjoner mellom arter å være oppmerksomme og bevisste på vår tilnærming. Det som står på spill er definisjonen av hvem og hva vi er, vår forståelse av oss selv og vår plass i verden (Haraway, 2008, s. 18-19).

Jeg vil argumentere for at slike kontaktsoner som Haraway beskriver ikke bare eksisterer i fysiske møter, men også i litteraturen. I bøkene kan kontaktsoner være metaforiske steder eller konkrete situasjoner der mennesker og dyr møtes og samhandler gjennom teksten. Det kan være scener der forholdet mellom mennesker og dyr blir utforsket, deres tanker og følelser blir beskrevet, og deres liv veves sammen på en meningsfull måte.

Litterære verk kan presentere kontaktsoner som symboliserer samhandling og gjensidig påvirkning mellom mennesker og dyr. Eksempelvis kan det være en fortelling hvor en

menneskelig hovedkarakter utvikler et nært bånd til et dyr, og gjennom denne relasjonen forandrer både mennesket og dyret seg på ulike måter. Litterære verk kan også utforske kompleksiteten og dybden av forholdet mellom mennesker og dyr, og hvordan det kan være berikende, utfordrende eller konfliktfylt.

I tillegg til at litteraturen kan presentere kontaktsoner og gi leseren innsikt i relasjoner mellom karakterer i historiene, vil jeg argumentere for at litteraturen i seg selv kan fungere som en kontaktsoner mellom leseren og de fiktive karakterene. Haraway utforsker hvordan kontaktsoner kan være transformative for både mennesker og dyr, og bruker begrepet *co-shaping*, om hvordan deres møter og samhandlinger ikke bare er transformative, men også bidrar til å definere og omdefinere deres roller, adferd og forståelser av hverandre (Haraway, 2008, s. 5). I litteraturen møter leseren både menneskelige og ikke-menneskelige karakterer, som kan være med på å prege leserens forståelse av individer og identiteter som representeres av de fiktive karakterene. I tillegg kan litteraturen oppfordre til refleksjon rundt eget selv, og på den måten være transformativ og omdefinierende for leserens egen identitet. Denne påstanden underbygges med teori fra Jopi Nyman og Nora Schuurman (2016), som peker på hvordan både reelle og medierte eller tekstlige møter evner å berøre leseren gjennom dyr og affeksjon.

I møtet mellom arter, i det som kalles kontaktsoner, skapes nye former for 'vi', og disse møtene kan være transformative for både mennesker og dyr. I kontaktsonene skjer en gjensidig forming – mennesker og dyr påvirker og former hverandres eksistens og identitet. Dette samspillet bidrar til å viske ut de klare grensene mellom arter og fremmer en dypere forståelse av det hun kaller et *interspecies-forhold*, altså komplekse, gjensidig påvirkende relasjoner og samhandlinger som finner sted mellom ulike arter (Haraway, 2008, s. 19). Gjennom samhandling og relasjoner i kontaktsonene blir skillet mellom menneske og dyr mindre tydelig, og de to individene blir gjensidig formet av hverandre. Haraway argumenterer for at vi bør tenke på dyr som medaktører i våre liv, ikke bare som passive objekter (s. 19).

Interspecies-forhold impliserer at gjennom disse møtene blir arter 'medskapere' av hverandres liv og identiteter, og slike relasjoner er viktige for å skape en dypere forståelse av naturens samhörighet og samfunnets strukturer. Disse forholdene utfordrer tradisjonelle syn på hierarkier og kategoriseringer av arter ved å anerkjenne at alle arter har en iboende verdi uavhengig av dets nytteverdi for andre eller dets evne til å produsere en ekstern effekt.

I kontaktsonene blir det klart at mennesker og dyr deler en felles skjebne, og at vi er avhengige av hverandre. Dette utfordrer også tradisjonelle oppfatninger av dyr som enten underlegne eller underlagt mennesket. Haraway oppmuntrer til å omfavne kompleksiteten og mangfoldet i disse kontaktsonene, og til å anerkjenne hvordan både mennesker og dyr er medvirkende aktører i hverandres liv og skjebner.

Idéen om kontaktsoner handler også om å anerkjenne at vår forståelse av dyr, og vårt forhold til dem, er kulturelt formet og påvirket av både biologiske og sosiale faktorer. Ved å være oppmerksomme på dette, kan vi være mer åpne for å utforske nye måter å relatere til dyr på, og kanskje finne mer bærekraftige og respektfulle måter å leve sammen med dem på.

Dette bringer meg videre til begrepet *Otherness-in-Connection* som Zoe Jaques (2017) introduserer i kapittelet «Animal Studies» i boken *The Edinburgh Companion to Children's Literature* (2017). *Annerledeshet-i-sammenheng* er et begrep som brukes i forbindelse med dyrestudier og filosofi for å beskrive det unike samspillet mellom ulike vesener, inkludert mennesker og dyr. Begrepet utforsker hvordan vi som ulike arter er forskjellige fra hverandre, men samtidig knyttet sammen på komplekse måter (Jaques, 2017).

I konteksten av dyrestudier innebærer *annerledeshet-i-sammenheng* å se på forskjellene mellom mennesker og dyr ikke som noe som skiller oss helt fra hverandre, men heller som en måte å forstå hvordan vi gjensidig påvirker hverandre.

Begrepet oppfordrer til å erkjenne at vi til tross for forskjellene våre deler en felles skjebne på denne planeten, og at vi har mye å lære av hverandres ulikheter og den sameksistensen vi må forholde oss til. På samme måte som med kontaktsonene vi utforsket tidligere, er det også her kritisk å anerkjenne at vår forståelse av *annerledeshet* er kulturelt formet og kan variere avhengig av tid, sted og kontekst.

Denne filosofien knyttet til konseptet *annerledeshet-i-sammenheng* kan brukes som et argument for at lesning av bøker som gir innsikt i dyrs liv kan ha en positiv innvirkning på menneskers empatiske utvikling overfor dyr og oppfordre til mer ansvarlig handling i møtet mellom arter.

Jaques beskriver også hvordan vi som voksne mennesker med enkelthet bruker uttrykk som «å oppføre seg som et dyr», eller «å være barnslig» i negativ forstand, om noe som er uskikkelig eller usivilisert. «We are, however, equally happy distancing animals and children

from the realm of the human adult – we are comfortable with the expressions ‘behaving like an animal’ or ‘being childish’ operating as negative appellations for the improper or uncivilized» (s. 42).

Videre påpeker Jaques hvordan mennesket i lang tid har satt sin egenverdi som art øverst i hierarkiet over alle livsformer. Hun viser også til hvordan det i diskursen om dyrs rettigheter ofte blir gjort forsøk på å gjøre dyrene mer menneskelige, med en agenda for en mer etisk, likestilt og human tilnærming til dyr. Eksempelvis finnes det egenskaper som en gang ble sett på som unike for menneske-arten, som nå læres videre til dyr. Blant annet ser vi eksempler på aper som lærer tegnspråk, eller fugler som lærer å snakke (s. 43).

Jaques refererer i likhet med Johnson (2000) til Tom Regan, som poengterer at både mennesker og dyr bærer samme status som ‘subjects of a life’. Regan utfordrer ifølge Jaques den tradisjonelle oppfatningen av at mennesket er av høyere verdi enn andre arter, ved å stille spørsmål til hva som begrunner tanken om at vi som mennesker har mer iboende verdi enn dyr har. Er det deres mangel på fornuft, autonomi eller intellekt? Han konstaterer at et slikt synspunkt kun holder vann om vi er villige til å anvende den samme vurderingen for mennesker som mangler disse egenskapene (Jaques, 2017, s. 43-44).

Matthew Calarco (2008), filosof og akademiker innen feltet dyreetikk og filosofi, har et motargument i denne diskursen, som Jaques løfter frem. Han kritiserer visse aspekter av diskursen rundt dyrs rettigheter for å være kontra indiktiv, og forsterke nettopp det menneskesentrerte fokuset de søker å jobbe mot.

By obscuring distinctiveness, there is a sense that the animal has to be akin to the human in order to be valuable. Much animal rights discourse, then, has unwittingly ‘more often than not ended up simply producing a slightly different version of anthropocentrism and subject-centrism’ (Calarco, 2008, s. 9).

I denne sammenhengen blir det tydelig at en kritisk gjennomtenkning av hvordan vi vurderer og verdsetter dyrs liv er nødvendig. Den antroposentriske tilnærmingen utfordres ved å anerkjenne verdien i dyrs unike egenskaper og deres eksistens, uavhengig av hvor menneskelige de er. I stedet for å måle dyrs verdi basert på deres evne til å etterligne menneskelig atferd eller kognitive evner, bør dyrenes rettigheter og verdi anerkjennes på egne premisser. Dette er

en refleksjon og en tankegang som kan legge et grunnlag for en mer inkluderende og rettferdig tilnærming til relasjonen og maktbalansen mellom mennesker og dyr.

Trekker vi linjer fra litteraturen til Haraways konsept *kontaksoner*, kan vi se kontaktsone som en måte for forfattere å utforske og kommentere menneskets forhold til dyr, samt reflektere over natur, identitet, moral og etikk. Gjennom disse litterære kontaktsone kan forfattere belyse forskjellige aspekter ved menneskelig natur og vårt ansvar for de andre vesenene som lever på denne planeten. Litterære verk som involverer kontaktsone mellom mennesker og dyr kan på denne måten være med på å formidle komplekse ideer og følelser rundt disse forholdene, og engasjere leserne til å reflektere grundigere rundt spørsmål om relasjoner på tvers av arter. I samme rekke følger spørsmål om hva som er gode, respektfulle og verdige møter mellom arter.

Litterære dyrestudier

I dette delkapitlet vil jeg utforske affeksjonens rolle og hvordan dyrets posisjonering i litteraturen påvirker leserens respons, med fokus på empati og distansering. Simon Flynn og Martha Nussbaum er noen av teoretikerene som har bidratt til forståelsen av hvordan dyrefortellinger engasjerer leseren på komplekse måter, varierende fra empatisk identifikasjon til en mer distansert forståelse. Fra Zoe Jaques, Jopi Nyman, Nora Schuurman og Kristin Buvik Sivertsen har jeg funnet teoretisk grunnlag og argumenter for hvordan dyr rører ved mennesker, og hvilken rolle de affektive grepene spiller. For å få en forståelse av de litterære dyrekarakterene, hva de representerer, og deres relevans for det virkelige livet, lener jeg meg tyngst på teori fra Maria Nikolajeva.

Simon Flynn legger i kapitlet «Animal Stories» i *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* (2004) frem to teorier om hva som tenkelig kan skje som en respons hos leseren, når det leses dyrehistorier. Den første responsen er at det skapes en distanse mellom den menneskelige leseren og dyrekarakteren i teksten, mens den andre responsen er preget av empati og går ut på at leseren identifiserer seg med dyrekarakteren (Flynn, 2004, s. 419). Flynn beskriver hvordan mennesker ofte vil tåle mer smerte og ubehag overfor en dyrekarakter, fordi vi distanserer oss fra dyret, og ikke responderer på samme måte overfor dyrekarakteren som vi gjør for andre mennesker eller oss selv. Det er som om moralen vår ikke forblir den samme når det gjelder dyr som når det gjelder mennesker (s. 419). Dette

perspektivet antyder at mennesker har en innebygd evne til å føle empati, medfølelse og moralsk bekymring for andre mennesker, som er basert på vår evne til å identifisere oss med dem og forstå deres smerte som om den var vår egen. På den andre siden, hevder teorien om identifikasjon at det finnes en mulighet for leseren til å indirekte oppleve dyrets bevissthet og subjektive opplevelse gjennom identifikasjon og empati (s. 419). Denne teorien har møtt kritikk, og Flynn selv betrakter «identifikasjon» som et problematisk begrep på grunn av varierende tolkninger blant lesere, som avhenger av deres forståelse og tidligere erfaringer (s. 420). Hennem (2017, s. 12) fremhever at en detaljert fremstilling av dyrs opplevelser under menneskeskapte vanskelige forhold er en effektiv måte å skape identifikasjon på, som Cossletts (2006, s. 70) argumenter også understøtter, ved å påpeke at leseren oppfordres til å identifisere seg med dyrets erfaringer. Flynn argumenterer for at dyrehistorier sannsynligvis best oppfattes som en oppmuntring til både distansering og empati, ofte med en hyppig veksling mellom disse to modusene (Flynn, 2004, s. 420).

Et kjent eksempel på en dyreselvbiografi som det ofte vises til i sammenheng med studier som omhandler menneske-dyr relasjoner og empatiske holdninger er *Black Beauty* (1877) av Anna Sewel. Flynn peker på hvordan selvbiografiske dyrefortellinger som *Black Beauty* kan ha hatt stor betydning for senere tids holdninger til- og behandling av dyr. Han beskriver hvordan slike samfunnskritiske dyrehistorier må sees «as part of a dynamic genre that responds to both literary and socio-cultural shifts in attitudes to animals» (s. 422). Margaret Mallet foreslår i kapitlet «Animal stories: Animal autobiographies, talking animals and stories based on close observation of living creatures» fra *Choosing and Using Fiction and Non-Fiction 3-11* (2020) at Michael Morpurgos *War Horse* kanskje er den dyreselvbiografien som har hatt størst påvirkningspotensial etter *Black Beauty* (Mallet et al., 2020, s. 110).

Ser vi til Martha Nussbaum, argumenterer hun for at både identifikasjon og distansering kan bidra til en bredere forståelse av fiksjonskarakterens liv, og av individene vi møter i samfunnet vårt:

Men selv når vi ikke greier å identifisere oss med en karakter, kan dette være en kilde til større forståelse. Både identifikasjon og fravær av identifikasjon lærer oss hva livet gjør med mennesker. Et samfunn som ønsker å behandle alle sine medlemmer rettferdig, bør fremme oppøvelsen av en medlidende forestillingsevne som overskrider samfunnsskillene, eller i alle fall prøver å gjøre det. (Nussbaum, 2016, s. 34)

Hennum (2017) konkluderer med å si at: «Sammen setter disse reaksjonene på dyrenes situasjon våre tidligere antagelser på prøve. Slik vil leserens tidligere tanker om god dyrevelferd bli endret, utviklet og forsterket» (s. 12). Om dyret som førstepersonsforteller påpeker Jaques (2017, s. 50) at det kan fremme en empatisk respons i unge lesere, men at mange kritikere anser det å posisjonere et dyr i denne rollen som høyst sentimentalt og lite autentisk. Likevel kan det være en kraftfull måte å oppfordre til kritisk tenkning og engasjement i møte med historier om dyrs liv.

Nyman og Schuurman (2016, s. 1) argumenterer som nevnt tidligere for at dyr vil berøre mennesker, uansett om det er i reelle og fysiske møter, eller i medierte eller tekstlige møter, og bygger opp under Jaques' argument ved å hevde at møtene mellom dyr og mennesker i litteraturen ofte beskrives med et affektivt språk.

Affektivt språk er språk som er ladet med følelser og som gjerne har som formål å appellere til leserens eller lytterens følelser (s.1). I litteraturen kan det brukes for å skape en emosjonell respons hos leseren, som å fremkalle medlidenhet, glede, frustrasjon eller en annen følelsesmessig reaksjon. Når forfattere bruker affektivt språk, kan de beskrive scener, hendelser og karakterer på en måte som går utover det faktiske innholdet alene, i et forsøk på å røre ved leserens følelsesliv. Dette kan eksempelvis inkludere bruk av metaforer, kreative beskrivelser, intens ordbruk eller direkte appell til leserens egne erfaringer eller verdier. Nyman og Schuurman legger frem en definisjon av det engelske begrepet «affect», som rommer mer enn bare følelser. De beskriver hvordan følelser kan regnes som noe kulturelt og sosialt, og dermed sees som kognitive. Det legges frem en definisjon av affect som « (...) the *how* of emotions or as 'emotion in motion'. Affect are thus not received in a vacuum but registered in relation to personal experiences and emotions (...)" (Nyman og Schuurman, 2016, s. 2).

Kristin Buvik Sivertsen (2022) skriver i artikkelen «Følsomme lesninger. Affektteori og litteraturundervisning i skolen» om to sentrale mål innenfor den affektbaserte litteraturundervisningen: «å skape følelsesmessig engasjement i teksten» og å «bidra til selvrefleksjon/selvinnsikt hos eleven» (Sivertsen, 2022, s. 3). I denne oppgaven utforsker jeg hvordan både *War Horse – Krigshesten* og *Et hundeliv* kan fungere som utgangspunkt for å nå disse målene. Sivertsen knytter også disse målene opp mot målene vi finner i det

tverrfaglige temaet *demokrati og medborgerskap* i læreplanen, som vi så på innledningsvis i denne oppgaven, og som vi vil komme tilbake til senere. Sivertsen støtter seg blant annet på teori fra Martha Nussbaum i sine argumenter om at lesning av skjønnlitteratur kan bidra til en bredere forståelse for både egne og andres følelser. Det samme gjør jeg i stor grad i denne oppgaven.

Hilde Bertheussen Johnsen (2023) legger i sin masteroppgave *En litterær analyse av holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige i Marit Kaldhols Zweet (2015) og Maja Lundes Bienes historie* frem et perspektiv på begrepet «litterær karakter» som rommer mer enn bare menneskelige karakterer, og som åpner for en innsikt i karakterenes liv som går utover realitetens rammer (Johnsen, 2023, s. 13-16). Hun viser blant annet til Anniken Greve, Jakob Lothe, og Maria Nikolajeva, når hun legger frem sin teori. Jeg har tatt for meg deler av det samme teoretiske grunnlaget når jeg har sett på hvordan dyr leses som litterære karakterer. Greve (2008) utvider begrepet «litterær karakter» til å omfatte ikke bare mennesker, men også dyr og andre menneskelignende individer som opptrer i tekstene vi leser (Greve, 2008, s. 139). Dette perspektivet er særlig relevant i denne oppgaven, ettersom jeg analyserer romaner hvor dyr er de mest sentrale figurene. Litterære karakterer kan være inspirerte av virkelige personer eller individer, men det er viktig å merke seg at de i bunn og grunn er fiktive skapninger innenfor en konstruert verden, som Lothe (2003, s. 115) påpeker. Denne fiksjonaliteten er det som gir rom for utforskning av ulike aspekter ved karakterenes personlighet og liv som ikke nødvendigvis er bundet av realitetens rammer. I denne oppgaven, hvor fokus er på skjønnlitteratur med dyr som fortellerinstans, blir de litterære dyrekarakterene helt sentrale. Nikolajeva (1998, s. 55) legger til at det er leserens egne tolkning av informasjonen som presenteres i teksten som skaper den endelige forestillingen av disse karakterene. Leseren dekoder og analyserer karakterens handlinger, dialoger og andre narrative hint for å lage seg et bilde av den gitte karakteren. Det innebærer ofte å trekke slutninger basert på karakterens oppførsel, samt å inkludere annen informasjon en tilegner seg gjennom lesningen av teksten, for å forme en helhetlig oppfatning av karakteren (Nikolajeva, 1998, s. 55).

Nikolajeva utforsker i den nyere utgaven av *barnbokens byggklossar* (2017) de litterære karakterenes ontologi, og stiller spørsmål rundt hvordan forfattere skaper karakterer, og i denne sammenheng kanskje enda viktigere – hvordan leseren forstår dem. Hun legger frem begrepet *mimetiske karakterer* om litterære karakterer som representerer noe mer enn bare seg

Henriette Seldal

selv, eksempelvis sitt kjønn, sin etnisitet, eller en art (s. 147). Hun påpeker også hvordan disse karakterene kan fungere som et språkrør eller som idébærere, som formidler gitte ideologier eller overbevisninger (s.147). Videre beskriver Nikolajeva hvordan litterære karakterer ikke har noen fri vilje, og hvordan det derfor kan være meningsløst å prøve å analysere dem som virkelige mennesker eller levende vesen. Spørsmålet vi bør stille oss, er i følge Nikolajeva hva forfatteren har tatt disse valgene (s. 148).

Nikolajeva gjør også et viktig poeng utav det å la dyrene representere dyr, og ikke mennesker eller barn i forkledning, slik det ofte har vært i tidligere barnelitteratur (s. 208). Hun refererer til posthumanistiske studier, sammen med dyrestudier som argumenterer for å la skjønnlitterære dyr representere sin egen art, og ikke vår s. 208).

Delkapitlet om unge leseres forståelse av litterære personer løfter Nikolajeva frem et kritisk spørsmål: forsterker eller forhindrer kunnskap om fiktive karakterer den kunnskapen vi har om virkelige mennesker? (s. 211). Hun stiller videre spørsmål til ikke-eksisterende karakterer og deres ikke-eksisterende liv, opplevelser og følelsers relevans, i vår forståelse av virkelige mennesker (s. 211).

Samtidig er Nikolajeva tydelig på at skjønnlitteraturen kan fungere som en trygg treningsarena hvor unge mennesker kan eksperimentere med forskjellige følelsesmessige og sosiale scenarioer uten de reelle risikoene som faktiske situasjoner innebærer (s. 212). Hun viser til kognitiv litteraturteori som beskriver hvordan litteraturen evner å skape situasjoner som simulerer virkelige følelser. Nikolajeva forklarer at dette er mulig fordi hjernene våre ikke evner å skille mellom faktisk og fiksjonell stimuli; vi reagerer på litterære følelser som om de var ekte (s. 212). Dette konseptet, blant annet kjent som andrehåndserfaringer, tillater leseren å leve seg inn i de litterære karakterenes liv, og kjenne på litterære karakterers følelser som om de var sine egne (s. 212). Dette teoretiske perspektivet finner vi igjen i Nussbaums teori om den narrative forestillingsevnen, som kommer frem i neste delkapittel.

Narrativ teori

I dette delkapitlet vil jeg presentere grunnleggende prinsipper innen narrativ teori, som er essensielle å ha en forståelse av, for å kunne gjennomføre en grundig og innsiktsfull analyse senere i oppgaven. Analysedelen av denne avhandlingen vil blant annet bygge

på perspektiver og begreper fra narrativ teori, som jeg vil redegjøre for i dette delkapitlet.

Den narrative forestillingsevnen

I Nussbaums *Litteraturens etikk: følelser og forestillingsevne* (2016) finner vi viktige teoretiske perspektiver som kan anvendes i forståelsen av hvordan unge lesere utvikler seg i møte med litteraturen, spesielt i forhold til empati, medfølelse og deres forståelse av egen og andres sårbarhet. Det er Irene Engelstad som i denne boken har samlet seks tekster av den amerikanske forskeren og filosofen Martha C. Nussbaum. Boken inneholder også et innledningskapittel som Engelstad selv har skrevet. Her trekker hun blant annet frem Nussbaums forståelse av begrepet 'narrativ forestillingsevne'. Denne narrative forestillingsevnen fremstilles som et godt verktøy for å oppnå en forståelse for noen andres liv og erfaringer gjennom litteraturen. Perspektivene som løftes frem gjennom de samlede tekstene fra Nussbaum har en tydelig relevans for utdanning og pedagogikk, og kan anvendes for å forstå hvordan skolen kan bidra til å forme barn og unge som ansvarlige, empatiske og kritisk tenkende individer. De utvalgte verkene fra Nussbaum løfter frem hvordan skjønnlitteraturen kan gi et innblikk i mennesker som er annerledes enn oss selv, og med det utvikle vår etiske tenkning og handling.

Engelstad legger i sin introduksjon til Nussbaums teori frem et argument for at den narrative forestillingsevnen slik den er beskrevet av Nussbaum kan ha en direkte konsekvens for våre handlinger og vår empatiske utvikling. Engelstad formidler hovedargumentet som ligger til grunn for den narrative forestillingsevnen slik:

Litteraturen utvikler vår etiske tenkning, er viktig for demokratiet, for den offentlige samtalen. Fordi den litterære forestillingsevnen viser vei til andres liv, og fordi dette fremkaller følelser vi kan kultivere, forandres vi slik at også vår adferd endres. Særlig gjelder dette vanskelige følelser som avsky, skam, hat og sinne. Det at følelser fremkalles hos leseren, ligger i verkets struktur og form, ikke bare i fremstillingen av de litterære skikkelsenes liv. (Engelstad, 2016, s. 8)

Engelstad forklarer hvordan Nussbaum hevder at romanen har et unikt potensial til å illustrere det menneskelige liv og skjebne på en måte som går utover det som er mulig å oppleve i virkeligheten (s. 12). Gjennom den detaljerte utforskningen av litterære karakterers innerste

tanker og følelser, tilbyr romanen en dypere forståelse av andres livserfaringer (s. 12). I oppgaven min blir dette potensialet sentralt, fordi det tillater leserne å engasjere seg i karakterenes historier og subjektive opplevelser. Videre løfter Engelstad frem Nussbaums tanke om at vår evne til emosjonell innsikt utvikles gjennom å leve oss inn i andres historier, en prosess som litteraturlæsning åpner for. Dette kan bidra til å fremme emosjonelle responser som medlidenhet og empati (s. 14).

Nussbaum (2016, s. 201-202) argumenterer for at mange samfunn feilaktig fremmer ideen om at perfektjon, usårbarhet og kontroll er nøkkelen til et vellykket voksenliv. Dette kan føre til at barn og unge utvikler en narsissistisk preget selvoppfatning og manglende evne til å føle medlidenhet. Hun underbygger dette med diskusjonen om avskyens patologi, hvor verden blir delt inn i et «rent» og «urent» – og skaper et feilfritt «vi» og et skittent, avskyelig «de».

Sentralt i argumentasjonen hennes står ideen om at unges evne til medfølelse og sympati utvikles gjennom å se verden fra noen andres perspektiv. Dette lærer dem å forstå hvilken smerte og konsekvens deres handlinger kan påføre andre. Denne forståelsen kan dele til at de utvikler en skyldfølelse for egne handlinger og en genuin og ekte interesse for andres velvære (s. 203). Hun legger vekt på at empati alene ikke er lik moral, men at det kan bidra vesentlig til moralfølelsen (s. 203).

Nussbaum (s. 205) fremhever viktigheten av at barn lærer å anerkjenne og forstå de felles menneskelige svakhetene og sårbarhetene som finnes i et bredt spekter av sosiale og kulturelle sammenhenger, og at de ikke streber etter kontroll eller usårbarhet for å føle seg vellykkede.

Ved å gi de kommende generasjoner en forståelse for den felles sårbarheten alle levende vesen deler, fremmes det en etikk som anerkjenner at alle individer har en iboende verdi, uavhengig av sårbarheter og mangler, noe som igjen vil føre til et mer inkluderende og rettferdig samfunn, ifølge Nussbaum. Dette perspektivet understreker nødvendigheten av en skole som verdsetter og prioriterer sosial og emosjonell læring, og som utdanner den kommende generasjonen til å være medfølende og engasjerte borgere i det større samfunnet de er en del av (s. 205).

I et lærerperspektiv referer Nussbaum (206) til Rousseaus ideallærer, som ikke bare oppdrar barn til å overleve og manøvrere i sin egen verden, men også til å bli kompetente og empatiske deltakere i samfunnet. Det innebærer evnen til å kunne identifisere seg med andre individers skjebner, se verden fra andres perspektiv, og føle med andre i deres lidelser og utfordringer. Ved å utvikle denne evnen til empati og forståelse, blir andre mennesker mer virkelige og likeverdige. Dette er sentrale prinsipper i utdanningen av mennesker og medborgere som er i stand til å delta i et demokratisk samfunn på en meningsfull og ansvarlig måte.

Nussbaum (s. 204) adresserer også viktigheten av å ikke legge skylden for lidelse på den lidende selv, og påpeker hvordan en slik holdning ofte kan være roten til mangel på sympati. Dette tydeliggjøres gjennom et eksempel med amerikanere som mangler medfølelse for de fattige, basert på feilaktige forutsetninger om at de fattige er late og tiltaksløse. Deretter advarer hun om at dehumanisering og fratakelse av individualitet, som å beskrive «den andre» som et dyr eller redusere dem til et nummer, kan føre til dårlig oppførsel og maktmisbruk (s. 209). Her vil jeg merke at Nussbaum opererer med et litt annerledes dyr-menneske-skille enn det vi tidligere har sett fra Haraway (2008). Nussbaums tilnærming anerkjenner forskjeller mellom mennesker og dyr, men understreker at disse forskjellene ikke nødvendigvis berettiger et hierarki der menneskelige behov alltid prioriteres over dyrs. Haraway utforsker og fremmer en mer radikal ide om at arter kan og bør engasjere seg i mer gjensidig transformativ relasjon, og at med det vil prosessen hun kaller 'becoming with' finne sted (Haraway, 2008, s. 18-19). Nussbaums tilnærming er noe mer konservativ i den forstand at den fortsatt aksepterer visse grunnleggende forskjeller mellom mennesker og dyr, selv om hun søker rettferdighet og etiske forpliktelser overfor begge.

Ser vi tilbake på den narrative forestillingsevnen, beskriver Nussbaum (2016, s. 40) hvordan litterære tekster som evner å sjokkere eller provosere, kan utfordre etablerte sannheter i samfunnet. Hun beskriver hvordan den narrative forestillingsevnen blant annet kan oppløse hevnjerrig sinne, og dermed få en ny forståelse av hvorfor andre handler som de gjør (s. 40). Hun påpeker videre hvordan denne forståelsen kan bidra til å gi slipp på et personlig behov for hevn (s. 40).

Videre legger Nussbaum frem en påstand om at «litteraturtolkningen er og blir overfladisk dersom den fremmer et forenklet budskap om at vi alle er like på innsiden (s. 56), og skriver om litteraturen at:

(...) den gir en utvidelse av sympati og innlevelse som virkeligheten ikke kan gi oss i like stor grad. Litteraturens politiske potensial er at den kan føre oss inn i et annet menneskes liv mens vi samtidig fortsetter å være oss selv: Slik avdekker den likheter, men også dyptgripende forskjeller mellom meg selv og den andres liv og tanker, og gjør dem forståelige, eller i det minste lettere å begripe. (s. 56)

Nussbaum påpeker gjentatte ganger at et slikt holdningsarbeid er svært omfattende, og at skolen bare er én av flere viktige faktorer som påvirker barns sinn, og at mye av arbeidet må gjøres i familien eller i storsamfunnet. «Men skolen kan enten forsterke eller undergrave det som familien har oppnådd, på godt og vondt» (s. 209).

Noe av det viktigste som skolen kan gjøre er ifølge Nussbaum å formidle holdninger som viser at hjelpsløshet og svakhet ikke er skammelig, utvikle elevers evne til oppriktig omtanke for andre, formidle det som virkelig er sant om andre, og fremme ansvarlighet ved å behandle hvert barn som en ansvarlig aktør og stimulere til kritisk tenkning (s. 210).

Fortellerinstans

Fortelleren, som definert av Per Thomas Andersen (2012, s. 48), er den som fører ordet i fortellingen. Innen narrativ teori skilles det, ifølge Jakob Lothe, typisk mellom to hovedtyper fortellere: tredjepersons- og førstepersonsfortellere (Lothe, 2003, s. 34). Hvor en tredjepersonsforteller står utenfor handlingen i teksten og hovedsakelig formidler fortellingen gjennom et utenfra-perspektiv (s. 35). Denne fortellertypen er ofte betraktet som en objektiv observatør, og kan gi et bredere syn på fortellingens hendelser og karakterer. I motsetning til dette perspektivet, er førstepersonsfortelleren, som Lothe (2003, s. 39) beskriver som en integrert del av handlingen i teksten. Denne fortellertypen finnes i såkalte "jeg-fortellinger" hvor fortelleren både er en karakter i historien og fortellerens stemme. Andersen (2012, s. 52) peker på at dette fører til en intern fokalisering, en fortellerinstans hvor leseren opplever hendelsene gjennom fortellerens perspektiv, noe som gir en direkte og intim tilknytning til handlingen. Her får leseren umiddelbar tilgang til fortellerens personlige tanker, følelser og sanseropplevelser. Fortellerinstansen er ikke nødvendigvis forfatteren selv, men en skapt

Henriette Seldal

"stemme" som kan ha sin egen distinkte personlighet, perspektiv og grad av kunnskap om hendelsene som blir fortalt.

Dette førstepersonsperspektivet med intern fokalisering vil komme til syne i analysedelen av denne oppgaven, hvor jeg skal gjøre en skjønnlitterær analyse av to romaner som begge deler denne fortellerinstansen gjennom et dyr som forteller.

Den historiske roman som sjanger

I *Den historiske roman for barn: Teori, utvikling og analyse* definerer Skyggebjerg (2008, s. 25-29) den historiske romanen som sjanger bredt ved å si at den er en fiksjonstekst som foregår i fortiden, før hun går grundigere inn på ulike faktorer eller «krav» som brukes av ulike akademikere for å plassere prosatekster inn i denne sjangeren (Skyggebjerg, s. 25). Et av kravene hun legger frem at akademikere bruker, er kravet om episk distanse:

«Argumentet for denne definition er kravet om episk distance, hvilket defineres som avstanden mellom det, som bliver fortalt, og tidspunktet, hvorpå det fortelles.» (Skyggebjerg, s. 25).

Videre drar Skyggebjerg linjer til Sven Sødring Jensen som fremhever at den historiske fremstillingen handler i større grad om å beskrive en situasjon som en del av en endringsprosess enn den dreier seg om et spesifikt årstall eller episk distanse. Med dette fremtrer Jensen i overenstemmelse med nyere historievitenskapelige syn. Dette bringes også opp i sammenheng med debatten om hvorvidt en roman kan betraktes som historisk basert på samfunnets og menneskehetens endringer og forandringsprosesser (Jensen 1990, sitert i Skyggebjerg, 2008, s. 25).

Skyggebjerg (2008, s. 29) refererer også til Ole Birkelund Andersen (1996) som forsøker å definere sjangeren i lys av nyere litteraturvitenskapelige interesser. Han legger vekt på at den historiske romanen er en fortelling som legges til andre fortellinger. "en fortelling oven på andre fortellinger", kan bety at den historiske romanen ikke bare forteller en isolert historie fra fortiden, men heller setter denne historien i kontekst med andre kjente hendelser, fortellinger eller historiske narrativer.

Med andre ord kan man si at en historisk roman tar kjente historiske hendelser eller temaer og bygger en ny, fiksjonell fortelling rundt dem, og dermed tilføyer et nytt lag til det allerede eksisterende historiske narrativet. Dette synspunktet anerkjenner at historiske romaner ikke er isolerte verk, men heller del av et større vev av fortellinger som sammen formidler menneskehetens historie og forståelse av fortiden (Andersen, 1996, sitert i Skyggebjerg, 2008, s. 29). I denne sammenhengen er *War Horse – Krigshesten* (1982) et eksempel på hvordan en historisk roman ikke bare tar for seg kjente historiske hendelser som krigshandlingene under første verdenskrig, men også tilfører nye perspektiver til vår kollektive forståelse av disse hendelsene. Ved å plassere en hest, Joey, i sentrum av fortellingen om første verdenskrig, utfordrer forfatteren Michael Morpurgo det tradisjonelle menneskesentrerte historiske narrativet. På denne måten gir han leserne et unikt innblikk i dyrenes rolle og de lidelsene som ofte blir oversett i krig. Romanen blir dermed mer enn en historisk skildring; den blir et virkemiddel for å fremme dype refleksjoner rundt vår etiske tilnærming til dyr, og for å utvide vår oppfatning av dyrevelferd utover den nåtidige konteksten.

Utforskning av dyrs erfaringer i historiske kontekster gjennom litteraturen, som i *War Horse – Krigshesten*, kan også bidra til å forme våre holdninger og handlinger i sammenheng med nåtidige konflikter. Et aktuelt eksempel er Norges respons på Russland-Ukraina-krigen, hvor betydelige ressurser ble anvendt for velferden til kjæledyr som er rammet av krigen, inkludert karanteneopphold og vaksinerings. Denne omsorgen for dyrene speiler en voksende global bevissthet om dyrevelferd, selv i krigstid. Litteraturens rolle i denne utviklingen bør ikke undervurderes; ved å fremme empati og forståelse for dyrs opplevelser og lidelser, som i *War Horse - Krigshesten*, kan litteraturen bidra til å forme en mer dyrevennlig tilnærming i reelle konfliktsituasjoner. Dette underbygges av Flynn sin teori om hvordan de tidlige selvbiografiske dyrefortellingene kan ha hatt signifikant betydning for menneskers endring i holdninger overfor dyr (Flynn, 2004, s. 422). Slik sett kan *War Horse – Krigshesten* og lignende litterære verk sees som et viktig sosialt og kulturelt bidrag, som styrker forbindelsen mellom fortidens historiske fortellinger og nåtidens etiske beslutninger.

Skyggebjerg anser den historiske romanens styrke for å være dens evne til å belyse fortolkningen av historien gjennom fiktive karakterer som blir gitt liv og substans, og som engasjerer leseren. Den historiske romanen betraktes mer som en form for historisk fortelling og tolkning enn som en rent faghistorisk fremstilling. Sjangeren inviterer leseren til å reflektere over forholdet mellom det som blir fortalt (innholdet) og måten det blir fortalt på,

samt tidspunktet og konteksten det fortelles i. I konteksten av min egen oppgave er denne refleksjonen særlig viktig i forståelsen av dyrs roller i kamerat-art-relasjoner og forholdet mellom dyr og mennesker. Gjennom lesning av den historiske romanen *War Horse – Krigshesten* blir vi oppfordret til å ta et dypdykk i hvordan historiske konflikter har påvirket de aktuelle dyrene, samt hvordan deres historier, selv om de er fiktive, kan gi oss ny innsikt i dyrets subjektive opplevelse og vekke empati for deres situasjon, både i fortid og nåtid. Som Engelstad (2016, s. 8) påpekte, vil også romanens struktur og form bidra til hvordan en følelsesmessig respons fremkalles hos leseren.

Dette perspektivet er også relevant når det gjelder historiske romaner rettet mot barn. Det er interessant å observere hvordan disse verkene forteller om fortiden og den litterære konstruksjonen av den. For å virkelig forstå og sette pris på denne sjangeren, bør det være en balanse mellom den historiske fortellingen og ren fiksjon i leserens tilnærming. Dette gjelder enten lesingen skjer på et akademisk nivå eller i et klasserom. Med andre ord - forfatteren fremhever viktigheten av å anerkjenne den historiske romanen ikke bare som en kilde til historisk kunnskap, men også som et litterært verk som forteller en historie på en bestemt måte (Skyggebjerg, 2008, s. 31).

Begge verkene jeg har valgt meg ut har til felles at de er skrevet med et dyr som førstepersons-fortellerinstans. Med dette kommer også en intern fokalisering og intern synsvinkel, ettersom fortelleren selv står midt i hendelsene, og leseren får umiddelbar og intim tilgang til historien som er formidlet gjennom fortellerens egne sanseopplevelser, følelser og tanker. Jeg ønsker å snevre oppgaven min inn mot hvordan akkurat *denne* fortellerinstansen bidrar til å etablere empatiske relasjoner i tekstene, og hvordan det å få et dypt innblikk i dyrekarakterenes subjektive følelser og tanker gjennom litteraturen kan bidra til refleksjoner over disse kamerat-art-relasjonene.

Denne fortellerinstansen kan bidra til en dypere forståelse og bedre mulighet for innlevelse i historien. Pronomenet *jeg* anvendes av fortelleren, og Andersen (2012, s. 48) beskriver hvordan fortelleren oftest opptrer som hovedperson i verk med bruk av denne fortellerformen. Dette er tilfellet i både *War Horse – Krigshesten* og *Et Hundeliv*.

Metode

Forskningsmaterialet mitt er ungdomsromanene *War Horse – Krigshesten* og *Et Hundeliv*. Bøkene har til felles at de er ungdomslitteratur av relativt nyere utgivelse, med et dyr som

protagonist og fortellerinstans. I begge tekstene formidles det en historie hvor dyrene har tette relasjoner til mennesker. Leseren kan gjennom fortellerinstansen oppleve at dyrene i fortellingen har empati og kjærlighet for menneskene de omgås, noe som kan bidra til å skape enda et dybdelag til leserens oppfattelse av samspillet mellom menneske og dyr.

Jeg har brukt kvalitative metoder for å forske på temaet skjønnlitteratur og hvilken rolle dyret som fortellerinstans spiller i etablering og refleksjon over empatiske relasjoner i tekstene. Nærmere bestemt har jeg gjennomført skjønnlitterære analyser, for å se på hvilke empatiske relasjoner på tvers av arter som fremstilles i den gitte litteraturen.

Denne metoden innebærer en systematisk undersøkelse av tekstenes form og innhold, og kan inkludere språk, struktur, temaer, karakterer og fortellerinstans. Gjennom den skjønnlitterære analysen har jeg identifisert og analysert hvordan ulike aspekter ved teksten bidrar til å etablere og reflektere over relasjonene mellom mennesker og dyr. Jeg har gjennomført en nærlesning av de aktuelle litterære verkene, og særlig konsentrert meg om noen nøkkelscener hvor jeg mener at litteraturen fungerer særs godt som en unik kontaktzone mellom dyr og menneske. I sum bidrar disse utdragene til å skape et helhetlig bilde av relasjonen mellom karakterene. I analysen oppsummeres disse scenene kort og der hvor det er relevant vil jeg tydeliggjøre eksempelet med direkte sitater.

Dyrets subjektive og emosjonelle opplevelser er essensielle og viktige deler av dyrevelferds-tematikken. Dette legger noe av grunnlaget for at jeg har valgt akkurat disse tekstene. De legger til rette for en opplevelse og en erfaring som går utover det leseren har muligheten til å erfare i det virkelige livet (Nussbaum, 2016).

I denne oppgaven vil jeg også ha en tekstekstern tilnærming, da jeg vil studere forholdet mellom litteraturen og konteksten, sammenhengen mellom teksten og samfunnet. Åse Kallestad og Marianne Røskeland (2020) slår fast at den litterære analysen er litteraturforskningens viktigste metode, og at den ikke er én enhetlig metode. Faktorer som problemstilling, teoretisk grunnlag og forskerens håndtering av materialet spiller inn. Det all litterær analyse dog har til felles, er at de krever at forskeren nærleser materialet (Kallestad & Røskeland, 2020). Nærlesningen er et element det er stor enighet om at tilhører denne analytiske metoden, i motsetning til uenigheten rundt hvordan litterær analyse skal gjennomføres. Anniken Greve påpeker skepsisen rundt det å definere metode for tolkning av skjønnlitterære tekster i utgangspunktet (Greve, 2008, s. 6).

Ordet analysere, eller *analysis*, betyr å plukke en helhet fra hverandre, til mindre deler, for så å studere delene enkeltvis. Jeg ønsker å se på hvordan narratologien og det å lese fortellingen gjennom dyrets opplevelse spiller inn på etableringen av og refleksjonen rundt relasjoner mellom mennesker og dyr. Målet er å forstå teksten og dens potensiale bedre, gjennom tolkning (Kallestad & Røskeland, 2020. s. 47-48).

Hermeneutikken spiller også en essensiell rolle i den skjønnlitterære analysen jeg har tatt for meg. Den hermeneutiske forståelsen tar meg dypere inn i teksten for å forstå de underliggende betydningene og temaene. Hermeneutikkens sentrale prinsipp om å veksle mellom del og helhet, kjent som den hermeneutiske sirkel, samsvarer med det Kallestad og Røskeland påpeker om tekstens form, sammenheng og betydning (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 47) (Harstad, 2020, s. 33). Jeg vil vurdere hvordan ulike deler av tekstene, som karakterfremstillinger og tematiske dialoger bidrar til den helhetlige forståelsen av relasjonene mellom de fiktive karakterene.

Som alt nevnt har jeg tatt i bruk nærlesning som forsknings- og analyse-metode. David Greenham skriver i boken *Close reading: The basics* (2019) om seks ulike kontekster for nærlesning, samtidig som han aktualiserer nærlesning som metode. Greenham ser det som svært sannsynlig at en komplett og fullstendig analyse av stykke litteratur er umulig, og ikke engang ønskelig. Det viktigste er ifølge han at språket som studeres blir rikere og mer levende, og at den som studerer får en økt evne til å klart og tydelig fatte hva materialet har å by på. Videre argumenterer Greenham (2019, s. 29-30) for det han kaller «re-reading» - å lese et stykke tekst om og om igjen.

In many respects re-reading is the only truly valuable reading, and certainly the only one that works for close reading. It is only when we are apprised of how a piece of writing works as a whole that we are able to understand each of its individual elements, such as words, sentences, paragraphs, stanzas, scenes, chapters, character, plot, themes, etc. (s. 29)

Begrepet re-reading oversetter jeg i denne avhandlingen med *gjenlesning*. Greenham (2019, s. 29-30) beskriver hvordan vi kanskje kan holde en veldig grunnleggende fortelling i hodet vårt etter bare én lesing, men at vanligvis må vi besøke en historie om igjen, ofte flere ganger, for å kunne forstå den som en helhet. Her kan vi dra tydelige linjer tilbake til den hermeneutiske

tilnærmingen, hvor man ser tolkning som en kontinuerlig prosess, hvor forskeren stadig går tilbake til teksten med ny innsikt og nye perspektiver (Harstad, 2020, s. 33-34).

Greenham (2019, s. 60-61) er ikke bekymret for at overlesning i sammenheng med gjenlesningen skal bli et problem. Tvert imot påstår han at det vanligste problemet er underlesning, og at leseren med dette utgangspunktet ikke evner å ta hensyn til forholdet mellom tekstens deler og dens helhet. Han beskriver hvordan det er den tematiske konteksten som i nesten alle tilfeller muliggjør en slik lesing. Dette sirkler tilbake til mønstrene man oppdager gjennom å kjenne et stykke tekst inn og ut. Først da kan man oppdage og gjenkjenne mønstrene som skaper en dypere forståelse av den tematiske konteksten.

Greenham (2019, s. 60-61) går også ganske sterkt ut med en påstand om at det ikke finnes noe mening i det hele tatt, uten kontekst. Derfor, argumenterer han, vil det å ha en dyp forståelse innen et bredere spekter av kontekster gi den beste og mest helhetlige leseropplevelsen.

Greenham nevner gjennomgående at den eneste lesningen som kan føre til en effektiv nærlesing er gjentatt lesning. Gjenlesing er viktig fordi det vi leter etter i nærlesing er mønstre: hvordan ord forholder seg til hverandre, deres semantiske og syntaktiske sammenhenger, og hvordan disse relasjonene utspiller seg gjennom en tekst for å utvikle en tematisk kontekst (Greenham, 2019, s. 61-62). Som nevnt tidligere har jeg sett meg ut noen nøkkelscener hvor jeg mener at det dukker opp mønstre av handlinger, relasjoner og samspill som i helhet er med på å etablere og fordre refleksjon rundt empatiske relasjoner i tekstene. Det er i disse nøkkelscenene jeg ser til Haraways teori om kontaktsoner, og utforsker hvor vidt møtene i tekstene kan sees som verdige og empatiske. Målestokken blir de fire analysepunktene jeg har utredet på bakgrunn av teori fra Haraway (2008).

Greenham opererer med seks kontekster for nærlesning: semantisk, syntaktisk, tematisk, iterativt, generisk og motstridende (s. 7). I analysen min anser jeg den tematiske, den iterative, og den generiske konteksten som de mest aktuelle. Derfor vil jeg i denne avhandlingen begrense meg til å kort gjøre greie for disse tre kontekstene.

Den *tematiske* konteksten for litterære verk legger vekt på hvordan temaer manifesterer seg i teksten og påvirker tolkningen og forståelsen av tekstens betydninger når vi leser. Bøkene jeg har valgt meg ut, som litterære tekster flest, utforsker spesifikke idéer (s. 48). Dette er de tematiske kontekstene. Ved å anerkjenne dette, kan vi bedre forstå hvordan bestemte metaforer og andre mønstre fungerer i en tekst. Dette gir oss også muligheten til å reflektere

over teksten i sin helhet, og se hvordan ulike elementer og ideer samspiller for å formidle et gitt budskap (s. 49). Interaksjonene mellom de menneskelige og de ikke-menneskelige karakterene, og beskrivelsene av dyrets subjektive opplevelse av dem, er eksempler på slike elementer. Dette ser jeg nærmere på i analysekapittelet.

Greenhams *iterative* kontekst refererer til en form for gjentakelse i teksten. I en litterær analyse fokuserer en iterativ tilnærming på gjentatte elementer som ord, lyder, fraser, motiver eller tematiske elementer (s.119). Ved å identifisere og analysere disse gjentakelsene, kan leseren tilegne seg økt innsikt og en dypere forståelse av teksten, samt avdekke underliggende temaer. Jeg har brukt den iterative konteksten som et verktøy for å forstå hvordan gjentakelsen av ulike møter som viser seg i nøkkelscenene jeg har valgt ut står sentralt for å tolke det litterære verkets potensiale for refleksjon over empatiske relasjoner.

Den *generiske* konteksten handler om hvilke forventninger et litterært verks sjanger bringer med seg. I nærlesing brukes forståelsen av sjangeren til å gi en ramme for teksten, noe som igjen vil påvirke både leserens tolkning av teksten. Denne konteksten anser jeg som spesielt aktuell for den delen av oppgaven min hvor jeg ser på hvilken betydning det har for analysen min at *Et hundeliv* er en samtidsroman, mens *War Horse - Krigshesten* er en historisk roman.

I litterære analyser er det viktig å merke seg at både validitet og reliabilitet kan være utfordrende å oppnå i fullt mål, gitt teksttolknings subjektive natur. Greenhams kontekster fremmer likevel en strukturert tilnærming til tekstanalyse, som kan bidra til økt reliabilitet.

Jeg har delt analysedelen i to hoveddeler, hvor jeg tar for meg ett litterært verk i hver del. Innledningsvis i hver del vil jeg kartlegge dyrets fortellermåte, gjennom en samlende karakteristikk av hva som kjennetegner dette dyrets måte å fortelle på. Dette legges frem sammen med utvalgte eksempler fra verkene. I helhet legger dette en grunnleggende forståelse for fortellerinstansen, og et grunnlag for å analysere den gitte fortellerinstansens potensiale til å bidra til refleksjon rundt empatiske relasjoner mellom menneske og dyr.

Analyse

Helt sentralt for analysen av de to romanene er spørsmålet om hvordan litteraturen fremstiller møter og interaksjoner mellom mennesker og dyr gjennom dyret som fortellerinstans, og hvor vidt relasjonene som etableres kan sees som verdige og empatiske. Analysen er inspirert av Donna Haraways vektlegging av noen gitte handlinger og interaksjoner som hun mener setter

rammen for verdige møter mellom arter: «To hold in regard, to respond, to look back reciprocally, to notice, to pay attention, to have courteous regard for, to esteem: all of that is tied to polite greeting, to constituting the polis, where and when species meet» (Haraway, 2008, s. 19).

Oversikten nedenfor over analysepunkter i møte med *War Horse – Krigshesten* (1982) og *Et hundeliv* (2017) tar utgangspunkt i nettopp de handlingene og interaksjonene Haraway vektlegger i møter mellom dyr og mennesker. Jeg har tilpasset og kombinert Haraways poeng med andre relevante perspektiver fra litterære dyrestudier, som gjennomgått i teoridelen av denne oppgaven.

1. Fremstillinger / beskrivelser av dyrets indre følelsesliv

Jeg vil undersøke hvordan dyrenes indrefølelsesliv blir presentert i de gitte tekstene, gjennom grep som intern fortellerposisjon og fokalisering. Jeg vil gjennomgå hvordan eksemplene jeg har valgt meg ut gir en intim tilgang på beskrivelser av dyrets subjektive opplevelser, og se på hvordan en slik utforskning av dyrets tanker, følelser og reaksjoner kan bidra til å oppnå en dypere forståelse av dyrets følelsesmessige kompleksitet.

2. Gjensidig oppmerksomhet og respons

Under dette punktet har jeg for enkelthets skyld slått sammen gjensidig oppmerksomhet og gjensidig respons. I analysen undersøker jeg øyeblikk eller scener i historien hvor mennesker og dyr legger merke til hverandres tilstander, og i noen tilfeller også responderer på disse observasjonene. Merk dog at en observasjon ikke alltid følges opp av en direkte respons. Ved å analysere disse interaksjonene, kan leseren oppnå en rikere forståelse av hvordan dyrene og menneskene i historiene påvirker hverandre, og hvordan deres relasjon utvikler seg gjennom gjensidig oppmerksomhet og respons.

3. Gjensidig verdi og respekt

I dette analysepunktet løfter jeg frem noen nøkkelscener hvor det blir tydelig at karakterene uttrykker verdsettelse, respekt eller beundring overfor hverandre, på tvers av arter. Ved å se på hvordan karakterene anerkjenner og beundrer hverandres egenskaper, bidrag og tilstedeværelse, kan vi få innsikt i hvordan gjensidig respekt og verdsettelse bidrar til å forme

og styrke båndene mellom arter. Det vil også komme frem hvilken rolle en respektfull oppfatning av hverandre spiller for å oppnå handlinger i tråd med god dyrevelferd.

4. Hensynsfulle interaksjoner

Dette analysepunktet vektlegger scener hvor mennesker og dyr opptrer hensynsfullt i interaksjon med hverandre. Det legges frem eksempler hvor karakterene viser hensyn og omsorg for hverandre, og hvor samspillet mellom artene er preget av empati og omsorg.

Disse analysepunktene vil åpne for en dypere innsikt i de narrative fremstillingene av menneske-dyr-forholdene i de valgte litterære verkene. Målet er å undersøke hvor vidt disse interaksjonene kan sees som et bidrag til verdige og empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr, som igjen har potensiale til å fordre en refleksjon over empatiske relasjoner på tvers av arter.

Analyse av *War Horse – Krigshesten* (1982)

I *War Horse – Krigshesten* er det hesten Joey som er hovedkarakter og førstepersonsforteller. Det er hans narrative stemme som formidler historien til leseren, og det er gjennom hans perspektiv leseren får informasjon om hendelser, karakterer, tanker, dialoger og andre elementer i teksten. Joey er ikke en allvitende forteller, og vil dermed kunne regnes som upålitelig eller subjektiv i sine beskrivelser. Med andre ord har teksten en intern fokalisering, hvor leserens innsikt i hendelsene i en fortelling er begrenset til hva én enkelt karakter vet, observerer, tenker og føler. Det er Joey som har «jeg-stemmen» i fortellingen:

Det første jeg husker, er nokså utydelig; noe med fuktige, mørke spiletau og rotter som pilte rundt på bjelkene over hodet mitt. Men hesteauksjonen husker jeg helt klart. Skrekken fra den dagen satt i meg hele livet.

Jeg var ikke fullt seks måneder, en spinkel, langbent fole som aldri hadde vært mange metrene unna mor. Men i det forferdelige oppstyret på auksjonsplassen ble vi skilt fra hverandre, og jeg skulle aldri få se henne igjen.»

(...) «Mor ble solgt etter noen få minutter, og før jeg kunne følge henne gjennom porten, ble hun raskt leid vekk fra ringen. Jeg sirklet fortvilet rundt og lette etter henne. Kanskje gjorde det ville uttrykket i øynene mine at folk ikke ville by på meg. (Morpurgo, 2012, s. 9)

Allerede fra første side i boken får leseren et innblikk i Joey's sterke følelser knyttet til en hesteauksjon hvor han skilles fra moren sin og selges til en full bonde.

Her reflekterer Joey over sine første minner på en måte som antyder både en følelse av nostalgi og traumer. Minnene er fragmenterte og uskarpe, noe som ikke er uvanlig i virkelige tilfeller etter et traume. Hans beskrivelse av det forvirrende og skremmende miljøet rundt auksjonen formidler en tydelig følelse av angst og forvirring. Fortellermåten er karakterisert av en direkte appell til leserens empati. Joey beskriver sin angst når han og moren skilles, og hvordan dette øyeblikket har satt dype spor i han. Slik skaper teksten en sterk forbindelse mellom leseren og dyrekarakteren, og fremmer en forståelse av dyrets følelsesmessige opplevelser. Dette gjør det mulig for leseren å engasjere seg i Joeys skjebne på en meningsfull måte og utvikle en dypere forståelse for dyrets perspektiv.

I dette utdraget ovenfor blir Joeys frykt og sårbarhet tydelig. Han beskriver hvordan han opplever hele situasjonen på hesteauksjonen som «et forferdelig oppstyr», noe som gir leseren innsikt i Joeys oppfatning av miljøet han befinner seg i. Ved å bruke førstepersonsforteller, intern fokalisering, og et affektivt ladet språk, formidles Joeys panikk og desperasjon på en effektiv og følelsesladet måte. «Jeg sirklet fortvilet rundt og lette etter henne», forteller han. Beskrivelsen av hans forvirring og fortvilelse over å bli skilt fra moren gir leseren en umiddelbar og intim tilgang til hans sanseopplevelser og følelser. Leseren får også innblikk i Joeys bekymrede tanker om hvilken fremtid han kan vente seg.

Etter hvert blir også Joey solgt, til en full bonde som behandler Joey dårlig. I utdraget nedenfor eksemplifiseres det hvordan bonden ser Joey som et mindreverdige individ, og stiller seg selv i en posisjon med makt over dyret, på samme måte som Jaques (2017) påpeker at mennesket alltid har satt seg selv øverst i hierarkiet over alle livsformer (Jaques, 2017, s. 43). Bonden observerer Joeys sårbare posisjon, og responsen hans er å utnytte denne posisjonen gjennom fysisk vold, for å høyne sin egen maktposisjon.

Eieren min (...) kløv over gjerdet inn i bingen, fulgt av tre eller fire kamerater med like røde fjes. Alle hadde et rep i hånden. De hadde tatt av seg hattene og jakkene og rullet opp skjorteermene, og flirte og lo da de kom mot meg. Jeg var ikke vant til at noen rørte meg, og rygget vekk til jeg merket stengene i inngjerdingen bak meg, og ikke kunne komme lenger (...) Jeg skrek etter mor, og hørte henne svare langt unna. I fortvilelse kastet jeg meg i retning av

den lyden, men da jeg prøvde å hoppe over gjerdet, snublet jeg med det ene forbenet, og kom ikke lenger (s. 10).

(...)

Da vi endelig kom frem til gården (...), var jeg dyvåt av svette og utmattelse, og grimen hadde gjort ansiktet mitt sårt og vondt (s. 11).

Disse passasjene fremhever Joeys sårbarhet og hjelpeløshet i møte med menneskelig brutalitet og likegyldighet. Den umiddelbare tilgangen til de detaljerte beskrivelsene av den emosjonelle og fysiske smerten Joey føler på, åpner for at leseren kan føle med han, og utvikle empati for han. Fortellerinstansen posisjonerer leseren til å ikke bare være en utenforstående observatør av Joeys lidelser, men også oppleve dem på en personlig og intens måte. I dette utdraget fra Nussbaums artikkel om den narrative forestillingsevne, påpeker hun den unike muligheten skjønnlitteraturen tilbyr, hvor leseren får muligheten til å betrakte noen andres liv på en meningsfull måte, som ikke er tilfeldig eller preget av det å være en utenforstående:

Skjønnlitteratur lar oss betrakte andres liv med mer enn en tilfeldig turists interesse – med engasjement og empatisk forståelse, med sinne over samfunnets manglende vilje til å se. Den gir oss muligheten til å se hvordan omstendighetene former livet til mennesker som har noen av de samme forhåpninger og livsprosjekter som oss selv, og vi ser at omstendighetene ikke bare er bestemmende for menneskers handlingsrom, men også for deres forventninger og ønsker, deres håp og frykt (Nussbaum, 2016, s. 29).

Nussbaum beskriver hvordan skjønnlitteraturen åpner for at leseren kan få en dypere innsikt i andre menneskers liv, og jeg mener at dette teoretiske perspektivet også vil kunne være overførbart til diskursen rundt leserens tilnærming til dyrs liv. Argumentet til Nyman og Schuurman (2016, s. 1), om at bruken av dyr i litteraturen kan berøre mennesker, bygger opp under min teori om at leseren også får betrakte dyrs liv med engasjement og forståelse, som Nussbaum skriver om menneskeliv, gjennom tekstlige møter .

I *War Horse – Krigshesten* kommer bonden også med trusler om vold, som skremmer Joey. Blant annet truer bonden: «Nåde deg viss du ikke oppfører deg skikkelig! Da skal jeg piske deg så blodet renner!» (Morpurgo, 2012, s.17). Det blir tydelig at Joey preges sterkt

emosjonelt av truslene, gjennom beskrivelsene av Joeys sinnstilstand og hvordan det påvirker den fysiske tilstanden hans: «Et blick på den løftede piskens hans var nok til at hjertet mitt hamret vilt av frykt. Vetteskremt visste jeg at jeg ikke kunne komme unna ham, for det var ingen steder å flykte.» (s. 18). Selv beskriver Joey at han er vettskremt, og det hamrende hjertet er en kroppslig og fysisk reaksjon i sammenheng med den mentale tilstanden.

Disse utdragene skaper en rå og ufiltrert illustrasjon av frykten og hjelpeløsheten Joey opplever i møte med bondens trusler og voldelige handlinger. Bruken av dyret som fortellerinstans gir leseren direkte tilgang til Joeys indre verden, og formidler den intense frykten han føler på. Dette kan bidra til å skape en dypere forståelse hos leseren for de fysiske og emosjonelle konsekvensene vold og trusler eller skremsel kan ha på et dyr. Disse scenene bryter markant med Donna Haraways ideer om 'companion species'-relasjoner, som legger vekt på gjensidighet, respekt og sameksistens mellom arter (Haraway, 2008, s. 19). Hun argumenterer for hvordan gode relasjoner mellom arter krever en dyp forståelse og aksept av den andre partens behov og perspektiver, noe som er fundamentalt fraværende i Joeys interaksjoner med den fulle bonden. Joeys erfaringer med bonden representerer en maktubalanse som fører til en forvrengt og skadelig sameksistens, noe som fremhever behovet for ansvarlig og respektfull samhandling mellom arter.

Den konstante frykten og stresset som Joey opplever, understreker viktigheten av å være bevisst på tema som dyrevelferd og de alvorlige konsekvensene av mishandling. For unge lesere, kan dette vekke en medfølelse og forståelse for dyrs behov for beskyttelse og omsorg. Ved å fremstille bondens voldelige trusler og deres effekt på Joey, utfordrer teksten leserne til å reflektere over hvordan negative menneskelige handlinger kan ha ødeleggende effekt på dyrs velvære. Ifølge Nussbaum er det å fremme en slik ansvarlighet og kritisk tenkning en del av skolens viktigste bidrag i arbeid med å danne gode medborgere (Nussbaum, 2016, s. 210). Noe som også påpekes flere steder i læreplanverket, blant annet hvor det beskrives at kritisk tenkning og etisk bevissthet er faktorer som bidrar til god dømmekraft (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7), og at elevene i arbeid med de tverrfaglige temaene skal utvikle sin dømmekraft i møte med ulike utfordringer, og se sammenhenger mellom handlinger og konsekvenser (s. 13).

I kontrast til passasjene vi nå har sett på, får leseren senere et innblikk i hvordan Joey utvikler positive relasjoner med mennesker, og hvordan samspillet mellom mennesker og dyr kan

virke beroligende og betryggende for både dyr og menneske. Ved å formidle hvordan positive relasjoner påvirker Joeys velvære og psykiske helse, understrekes viktigheten av ansvarlig og medfølende behandling av dyr. Albert er en av karakterene Joey utvikler en positiv relasjon til, hvor interaksjonene mellom Joey og Albert i lys av Haraways teoretiske grunnlag kan sees som verdige og empatiske:

«Men om vinteren var jeg ofte alene i stallen, uten å se eller høre en sjel før Albert kom inn til meg.

Som Albert hadde lovt, ble det han som stelte meg.

Han beskyttet meg så godt han kunne mot sin far også» (s.16)

I utdraget under beskriver Joey hvordan han opplevde Albert og handlingene Albert utførte i interaksjonene dem imellom. Mer presist beskriver Joey hva som *ikke* skjer i interaksjonene, som bruken av stramme tøyler og rykking i bittet, noe som henter til leseren om at disse tingene har skjedd tidligere, eller i interaksjoner med andre.

Når Albert red meg var det ingen stramme tøyler eller rykking i bittet som jeg hadde i munnen. Han presset bare knærne forsiktig mot sidene mine, (...), for å fortelle hva han ville jeg skulle gjøre. Jeg tror ikke han hadde behøvd det en gang, så godt kjente vi hverandre. Når han ikke snakket med meg, plystret eller sang han, og det syntes jeg var så trygt og godt. (s. 24-25)

Disse utdragene reflekterer en betydelig utvikling i forholdet mellom Joey og Albert. Mens Joey tidligere har opplevd truende og skremmende interaksjoner med mennesker, representerer Albert en kilde til trygghet og omsorg. Alberts forsiktige og respektfulle behandling av Joey, som den forsiktige bruken av tøyler og hans rolige tilstedeværelse, står i skarp kontrast til tidligere erfaringer og illustrerer et vennskap og en relasjon basert på tillit og forståelse. De to har utviklet et tillitsfullt bånd, og Joey beskriver hvordan Alberts nærvær gir ham en følelse av trygghet og tilfredshet. Det blir også tydelig at Albert har observert hvordan Joey blir dårlig behandlet, og at hesten har behov for stell og omsorg. Albert velger å svare/respondere på det han oppfatter med gode og respektfulle handlinger som blir svært betydningsfulle for Joey.

Kontrasten mellom de positive og de negative interaksjonene med menneskelige karakterer i Joeys liv fremhever viktigheten av handlinger preget av verdsettelse og respekt i menneske-

dyr-relasjoner. Dette bidrar til å utvikle en dypere forståelse hos leseren for hvordan deres handlinger og holdninger har en reell effekt i livet til dyrene de samhandler med i livet utenfor skjønnlitteraturen. Gjennom denne kontrasten i Joeys opplevelser, blir leserne invitert til å reflektere over deres egen rolle og ansvar i møte med dyr, og konsekvensene av dem.

«Når barn utforsker fortellinger, (...) lærer de å legge mer oppmerksomt merke til andre levende skapningers lidelse», skriver Nussbaum om den narrative forestillingsevnen, og litteraturens potensiale for empatisk utvikling (Nussbaum, 2016, s. 34). Gjennom passasjene hvor oppmerksomheten eksemplifiseres, tilbys leseren en virkelighetsforståelse som kan implementeres i eget liv, og som kan fremme empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr.

Gjennom kontrastene som fremstilles i de ulike relasjonene Joey har til Albert og faren hans – den fulle bonden, får også leseren et tydelig bilde på hvordan deres holdninger og tilnærminger til dyret kan gjøre en reell forskjell i hestens liv. Dette kan inspirere til å handle mer ansvarlig overfor dyr.

Flere steder i boken beskrives det hvor mye Joey betyr for noen av hans menneskelige venner. Albert og Emilie er eksempler på to menneskelige karakterer som anerkjenner at Joey har stor egenverdi.

I flere tilfeller legger Albert inn en betydelig innsats for at Joey skal ha et bedre liv. Her blir den gjensidige verdien og respekten tydelig, fra Albert sin side. Et av eksemplene er når bonden, som er Alberts far, har inngått et veddemål som går ut på at Joey skal temmes og kunne trekke en plog skikkelig innen en uke. Om ikke det lar seg gjøre sier bonden at Joey skal selges på markedet. Albert blir tydelig opprørt av dette, og starter opp treningen av Albert med det samme, for å få beholde han.

«Far,» sa Albert med fast stemme. «Jeg skal nok trene opp Joey – jeg skal få ham til å pløye ordentlig. Men du må love at du aldri mer truer med å piske ham. Joey kan ikke behandles på den måten, skjønner du. Jeg vet det, for jeg kjenner ham så godt som om han var min egen bror.» (s.19)

Eksempelet over beskriver hvordan Albert ser på Joey som familie, og som en bror. En betegnelse som bryter normene for skillet mellom arter, og som bærer kjærlighet,

gjensidighet, respekt og verdi. I et annet tilfelle er Albert villig til å bli en soldat i hæren, og mulig ofre sitt eget liv for å ikke skilles fra vennen sin Joey. Hesten skal selges til kavaleriet, og alt Albert vil er å få følge med. I utdraget under forteller Joey om Alberts reaksjon og svar på at Joey selges som en krigshest.

"Han har solgt den, ikke sant?" sa han stille, og så opp på kaptein Nicholls, som holdt meg.

"Men Joey er min hest, og det vil han bestandig være, uansett hvem som kjøper ham! Jeg kan ikke hindre far i å selge ham, men hvis Joey skal bli med dere, vil jeg også bli med! Jeg vil gå inn i hæren og være hos hesten min." (s. 33)

Som nevnt møter leseren også etter hvert karakteren Emilie, en ung jente med et stort hjerte for dyr. Hun blir umåtelig glad i både Joey og hans hestevenn Tophorn, i tiden hvor Joey er krigshest for tyskerne, og Emilies bestefar tar på seg ansvaret for stell av hestene. Leseren får beskrevet hvordan Emilie og hennes bestefar steller godt med hestene, gjennom Joeys perspektiv:

Lille Emilie og hennes bestefar tok seg godt av oss. De gned oss tørre, og stelte med gnagsår eller rifter. De ga oss mat og vann og striglet oss, og klarte alltid å karre sammen nok tørt høy til at vi lå godt. (s.72)

Videre beskrives det hvordan Emilie fikk en helt unik rolle i Joey og Tophorn sine liv:

Emilie var et helt spesielt barn for oss. Hvert minutt hun kunne, var hun sammen med oss, og hun overøste oss med kjærlighet.

Hun var sent oppe hver kveld for å være med på å stelle oss, og tidlig oppe neste morgen for å hjelpe bestefaren i stallen (...). s. 73-74

Mot slutten av boken møter vi igjen Emilies bestefar. Siden sist har Joey blitt tatt bort fra Emilie og bestefaren, av noen andre soldater. Joey skal nå nok en gang selges på auksjon, hvor både Albert og Emilies bestefar ønsker å kjøpe ham tilbake. Her beskriver bestefaren hvordan hans inderlige ønske om å kjøpe Joey stammer fra lille Emilies kjærlighet for hesten. Leseren får også beskrevet hvordan Emilie ikke lenger hadde noe å leve for når hestene ble tatt fra henne. Denne beskrivelsen tydeliggjør hvor stor verdi relasjonen dem imellom hadde for Emilie.

Etter det var det som om Emilie mistet viljen til å leve. Hun hadde vært syk lenge, og nå som foreldrene og broren var døde, og de kjære hestene hennes ble tatt fra henne, hadde hun ikke noe å leve for. Hun visnet bare bort, og døde i fjor, bare femten år gammel.

Men før Emilie døde, fikk hun meg til å love en ting. Jeg skulle prøve å finne igjen hestene, og sørge godt for dem. (s. 150)

I disse utdragene kommer det frem at Joey har en betydelig innvirkning på menneskene rundt ham, inkludert karakterene Albert og Emilie. Gjennom sine interaksjoner med Joey, opplever disse menneskene en dyp emosjonell støtte og trøst som går utover konvensjonelle menneske-dyr-relasjoner. Joey blir ikke bare et kjæledyr eller en arbeidshest; han blir en kilde til trøst, et symbol på håp og et levende vesen som tilbyr ubetinget kjærlighet. Dette representerer den gjensidige formingen og transformasjonen Haraway beskriver i sin teori om kontaktsoner, hvor mennesker og dyr påvirker og former hverandres eksistens og identitet (Haraway, 2008, s. 19). Disse nøkkelsenene eksemplifiserer også det tredje analysepunktet mitt, med fokus på gjensidig verdi og respekt. Både de menneskelige og de ikke-menneskelige karakterene ytrer helt tydelig at de verdsetter hverandre høyt, og har en gjensidig respekt for hverandre.

Mønsteret som går igjen i de ulike møtene, fra når Albert trøster Joey, til når Joey trøster sine menneskelige venner, reflekterer teorien om at i kontaktsonene, hvor arter møtes, blir skillet mellom 'oss' og 'dem' mindre tydelig. Mennesker og dyr blir samforvandlet; de påvirker hverandres atferd, følelser og selvoppfatning. Albert og Emilie, gjennom deres forhold til Joey, blir eksempler på hvordan menneskets identitet og selv formes av deres relasjoner til andre vesen og arter. Dette understreker ideen om at dyrevelferd ikke bare er en ensidig sak hvor mennesker tar vare på dyr, men at dyr også spiller en aktiv rolle i å forme menneskelige erfaringer og liv. Dette er hva Haraway omtaler som 'co-shaping' (Haraway, 2008, s. 5).

I tiden hvor Joey er krigshest hos det tyske kavaleriet, har han en periode hvor han drar en ammunisjonsvogn. Her ledes han av soldaten Friedrich, en karakter som tar spesielt godt hensyn til hestens begrensninger i den tunge tiden.

I varmen og støvet ble det tungt å dra vognen, og snart mistet vi en god del av fettene våre.

Dessuten tæret det igjen på kreftene. Til tross for at Friedrich protesterte, lastet de for hver tur altfor mye ammunisjon på den, og vognen ble for tung for to hester. Soldatene bare lo når han kom med innvendinger, og la på store mengder med granater.

Når vi hadde full vogn, gikk Friedrich alltid av i motbakkene, og han lot oss holde lav fart fordi han skjønte hvordan vi slet. (s. 91-92)

I dette utdraget finnes to konkrete eksempler på hvordan soldaten Friedrich opptrer hensynsfullt i møte med dyrene. Først når han prøver å protestere på at vognen skal lastes så tungt, og når han selv går av i motbakkene for å lette lasten for hestene. Disse eksemplene kan være med på å inspirere til hensynsfull opptreden i møte med dyr, og teksten som følger viser hvordan dyrene setter pris på de handlingene som soldaten gjør: «Vi oppdaget snart at Friedrich ikke var det minste gal. Han var bare en snill og god venn som avskydde krigen og alt som fulgte med den» (s. 92). Joey beskriver også hvordan Friedrich for en liten stund fyller en lengsel han har hatt helt siden han måtte dra fra Albert: «Endelig hadde vi igjen en god venn som vi kunne stole helt på» (s. 94).

Dette aspektet ved romanen fungerer som en viktig påminnelse om det ansvaret mennesker har for å beskytte og ta vare på dyrene de samhandler med. De aktuelle passasjene understreker betydningen av empati, omsorg og ansvarlig atferd overfor dyr, som er sentrale temaer i denne oppgaven og viktige læringspunkter for unge leseres holdninger i deres møter med dyr. Gjennom å reflektere over og forstå konsekvensene av egne handlinger, kan leseren utvikle et mer ansvarlig og omsorgsfullt forhold til dyrene de samhandler med, noe som er en viktig del av å være en ansvarlig borger.

Den direkte innsikten leseren får i Joeys intense følelsesliv kan oppleves som fengende og oppslukende, og åpne for en helt unik mulighet til å føle med dyret. Dette kan begrunnes gjennom Nussbaums teori om den narrative forestillingsevnen, hvor romanen blir et redskap for å utvikle empati hos leseren, ved å tilby et vindu inn i et annet vesens erfaringer (Engelstad, 2016, s. 12). Ved å plassere oss direkte inn i Joeys perspektiv, utfordrer romanen oss til å utvide vår emosjonelle kompetanse og forståelse for dyrs opplevelser, noe som videre kan inspirere til handlinger i tråd med god dyrevelferd (Engelstad, 2016, s. 14).

En slik lesning kan også inspirere til en økt bevissthet rundt dyrs subjektive opplevelser og dyrevelferd. Ved å tilby et dyrs perspektiv, bidrar teksten til å bryte ned barrieren mellom mennesker og dyr, og fremme en forståelse av at dyr, akkurat som mennesker, har komplekse følelser og behov.

Gjennom analysen av *War Horse – Krigshesten* har det blitt tydelig at bokens narrative grep effektivt inviterer leseren til å utforske følelseslivet til hovedkarakteren, hesten Joey. Ved å gi innsyn i hans indre liv, skaper boken en sjelden bro av forståelse mellom arter, og gir leseren et personlig innblikk i en ikke-menneskelig opplevelse. Fortellerinstansen er dog subjektiv, og beskrivelsene kan ikke sees som en helt sikker representasjon av dyrs indre følelsesliv. I tillegg må det også påpekes at ordet er lagt i munnen til et dyr, av en menneskelig forfatter, som umulig kan vite med sikkerhet hvilke oppfatninger og tanker dyret virkelig har. Dette poenget vil jeg gjøre mer utav avslutningsvis i denne oppgaven, da denne kritikken også er gjeldende for mitt andre forskningsmateriale, romanen *Et hundeliv* (2017).

Målt opp mot analysepunktene mine, og Haraways (2008) teoretiske grunnlag for empatiske relasjoner mellom arter, representerer teksten både relasjoner hvor det finnes et mønster av verdige interaksjoner, og relasjoner som ikke møter denne standarden.

I sum vil jeg argumentere for at Joeys historie – fortalt gjennom den gitte fortellerinstansen, gir et rikt grunnlag for refleksjoner rundt empatiske relasjoner mellom arter. Analysen antyder at litteratur kan tjene som et viktig pedagogisk verktøy, for å engasjere unge lesere til en dypere forståelse og omsorg for dyrene vi lever i samvær med. Ved å skape en empatisk kobling mellom leseren og dyrekarakterer, blir litteraturen en arena hvor moralske og etiske spørsmål rundt dyrevelferd og menneskets posisjon kan utforskes og reflekteres over.

Et hundeliv (2017) - analyse

På samme måte som i *War Horse – Krigshesten*, får vi også i *Et hundeliv* veldig tidlig et innblikk i hovedkarakterens indre følelsesliv. I denne boken er det hunden Basse som er førstepersonsforteller og hovedkarakter, og igjen ser vi dyret som fortellerinstans. Teksten starter in medias res, hvor Basse noe ufrivillig har bitt seg fast i leggen til et menneske. Allerede på første side kan vi lese:

Lyden av bitt som gnisser mot menneskebein sender skjelvninger nedover hele ryggraden min. Det skjærer i ørene. Kjevemusklene fylles av melkesyre.

- Uææææh!

Mannen skriker så høyt at jeg nesten glipper. Huden hans oser en intens blanding av sinne og smerte. Slipper jeg nå, får jeg neppe en ny sjanse før slagene og sparkene hagler over meg. Jeg er nødt til å stramme kjevne enda et hakk. (Svingen, 2017, s. 5)

Måten Basse beskriver at slag og spark kan «hagle over» han, gir leseren et hint om at Basse er liten og maktesløs i møte med mennesket, eller mannen, han har bitt seg fast i leggen til. Dette hintet er subtilt, men likevel viktig, i forståelsen av Basses neste valg. Han beskriver at han videre «strammer kjevene enda et hakk». Det finnes ingen bedre alternativer.

Nedenfor har jeg inkludert en passasje som jeg mener representerer Basses tone og fortellerstil godt. Han kommuniserer med en lett og humoristisk tone, og finner rom for fengende beskrivelser, sarkasme og særpreg, selv i stressende og potensielt farlige situasjoner.

For litt siden kunne jeg bare lukte redselen til Narko-Kjell. Nå osrer også mannen i treningsbuksa av frykt. Egentlig er det godt han har tynne sweatpants, for jeans kan være trevlete å bite gjennom. Riktignok har han legger på størrelse med kloakkrør, men jeg har fått et godt tak. (s. 6)

Kommentaren om hvor lett det er å bite gjennom tynne treningsbukser sammenlignet med jeans viser fortellerens skråblikk på omstendighetene. Basses beskrivelser innebærer et noe absurd og uventet perspektiv, som kan fenge og engasjere. Sammenligningen mellom mannens legg og et kloakkrør er et annet eksempel som kan ha samme effekt. Det er ikke en veldig vanlig sammenligning som det er forventet at leseren har hørt mange ganger før. Basse kan på den måten oppleves som en kreativ forteller, som tenker raskt, og evner å komme opp med uventede men likevel gode sammenligninger i farten, og under press.

Til tross for Basses lette og humoristiske tone, evner han også å ta opp mer alvorlige og tunge situasjoner og følelser. Etter hendelsen med legg-bittet får leseren innsikt i Basses oppfølgende tanker og følelser: «Akkurat nå er jeg helt på bønn. For dette er ikke meg. Jeg går ikke rundt og biter folk» (s. 6).

Selv om disse passasjene er ganske korte, formidler de mye. Det kommer tydelig frem at Basse misliker å gjøre vondt med mennesker, og at han føler seg presset. Han har noe å frykte om han gir slipp. Leserens får også beskrevet at denne oppførselen ikke er noe Basse selv identifiserer seg med. Her spiller den interne fokaliseringen som følger med såkalte «jeg-fortellinger» en stor rolle i formidlingen (Andersen, 2012, s. 52). Leserens opplever det hele gjennom hunden som fortellerinstans, og får en umiddelbar tilgang til den rå og sårbare

situasjonen, som ifølge Nussbaum er en helt unik opplevelse, som bare litteraturen tilbyr (Engelstad, 2016, s. 12). Samtidig tilsløres situasjonen av fortellerens følelser og sanseropplevelser, noe mange kritikere anser som en posisjon med lite autentisitet (Jaques, 2017. s. 50). Om historien hadde vært fortalt gjennom en tredjepersons-fortellerstil, er det mye mulig at leseren hadde sittet igjen med et helt annet inntrykk av hunden Basse. Da hadde sannsynligvis leseren bare fått et bilde av en hund som gjennomfører en skadelig handling, uten å få innblikk i hvor sårt dette opplevdes for karakteren. Uten den intime tilgangen på følelsene som beskrives, ville en sannsynligvis ikke oppdaget frykten som trigger et strammere bitt, eller følelsen av å være helt «på bønn» etter å ha gjort noe som ikke representerer den en ønsker å være. Jaques argumenterer også for at dette perspektivet, til tross for kritikken, kan være et viktig verktøy for å danne kritisk tenkende og engasjerte lesere (Jaques, 2017. s. 50). Evnen til å tenke kritisk, og være engasjert i livene til medskapninger er også viktige elementer nedfelt i læreplanverket, og det tverrfaglige temaet Demokrati og Medborgerskap (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Like etter disse passasjene finner vi et eksempel på oppmerksomhet og respons, som beskrevet i det andre analysepunktet mitt. I dette tilfellet er det Kjell som er oppmerksom på Basses tilstand, og responderer på den. Fra Basses perspektiv får leseren vite at han snart ikke klarer «å holde oppe kraften i leggbittet lenger. Heldigvis vet min beste venn en del om mine begrensninger» (s. 6). Deretter beskrives det hvordan Kjell, som også omtales som Basses bestevenn, oppfordrer Basse til å slippe taket i leggen, før han sier at de skal dra fra stedet. Kjell kjenner Basse veldig godt, og evner å se og forstå hva Basse trenger, gjennom å være oppmerksom. Det essensielle her er nettopp det å være oppmerksom. Kjell, som gjentatte ganger omtales som «Narko-Kjell», har et rusproblem som blir en avgjørende faktor i vurderingen av interaksjonene i denne kategorien. Når rusen og livsstilen til Kjell blir for dominerende, evner han ikke lengre å være oppmerksom på Basses behov, og går glipp av muligheten til å respondere. «Jeg håper bare at ikke i dag er en sånn dag han har glemt at vi trenger mat» (s.11), tenker Basse. Et annet eksempel er hvor Basse beskriver at «Det er ingen vei utenom. Jeg tisser i den største kleshaugen. Drikkeskåla mi er tom, så jeg går inn på badet og drikker av doen» (s.26). Det siste eksempelet er hentet fra en situasjon hvor Kjell har ruset seg, og ikke våkner, til tross for at Basse prøver å vekke han med å slikke han i ansiktet, røske han i buksebeinet, og hale han ut av senga. Gjennom disse passasjene blir det tydelig hvor viktig rolle vår oppmerksomhet spiller i møte med dyr og andre liv. Når Kjell ikke evner å være oppmerksom, får det kjipe konsekvenser for Basse. Det å ha faste rutiner, med

drikkevann tilgjengelig, og muligheten til å gå på do, er essensielle rettigheter som også påpekes i Tilsynsveilederen for hund om dyrets levemiljø, og i Dyrevelferdsloven (Tilsynsveileder Hund, 2014; Dyrevelferdsloven, 2009, § 23). Det at Basse ikke har tilgang på disse grunnleggende elementene i sitt levemiljø til enhver tid, kan fremstå som svært urettferdig, og trigge en frustrasjon hos leseren på vegne av dyret. Denne leseropplevelsen har igjen potensiale til å vekke en motivasjon for å handle bedre i eget liv, og i reelle møter med dyr utenfor litteraturens verden. Dette argumentet underbygges blant annet av Nyman og Schuurmans (2016, s. 1) argument om at bruken av affektivt språk, som eksemplifisert over, samt bruken av dyret i sin posisjon vil ha muligheten for å berøre mennesket som leser. Videre argumenterer Nyman og Schuurman for at dyret har egenskapen til å berøre mennesker like godt i tekstlige møter som i reelle fysiske møter. Denne påstanden underbygger min hypotese om at skjønnlitteraturen kan fungere som en kontaktsoner mellom menneske og dyr. Haraway (2008) beskriver kontaktsonene som steder hvor mennesker og dyr påvirker og former hverandres eksistens og identitet, noe det virker til å finnes potensiale for i disse passasjene. Den affektive berøringen som beskrives av teorien, og eksemplifiseres gjennom passasjene fra teksten, legger et grunnlag for en refleksjon over empatiske og verdige relasjoner på tvers av arter.

Under de samme omstendighetene som i forrige passasje får leseren innblikk i hvilken oppmerksomhet og respons som kommer fra Basses side:

Åtte ganger har Narko-Kjell tatt overdose. Jeg merker det med en gang. Det er som om kroppen hans klapper sammen. (...) Det var da jeg lukket opp døra og ropte så høyt at folk kom ut og lurte på hva som skjedde. Til slutt dukket folkene i røde kjeledresser opp og ga ham enda en sprøyte. Men denne fikk faktisk liv i ham igjen. (s. 25-26)

Når Kjell ruser seg, blir Basse oppmerksom på hva som skjer i kroppen til Kjell. Basse merker hvordan Kjells kropp gir etter, og forstår at det trengs hjelp i denne situasjonen. Basse viser også intellekt ved å vite at det trengs menneskelig hjelp, og hvordan han skal få tak i den nødvendige hjelpen. Gjennom denne responsen redder trolig Basse livet til Kjell. Lignende eksempler finner også sted flere ganger gjennom fortellingen. Basse blir på et vis en helt, som ikke bare redder Kjell ut av mindre kjipe omstendigheter, men også ut av livstruende situasjoner. Med det finnes et potensiale for at leseren utvikler en respekt for karakteren, og andre hunder eller dyr fra den virkelige verden, som representeres av karakteren Basse.

Gjennom teksten blir det tydelig at Basse har en viss respekt for Kjell, til tross for hans utfordringer. Basse ser noe godt i Kjell, og verdsetter vennskapet mellom dem. Leseren får etter hvert innsikt i hva som kan være årsaken til Basses sterke kjærlighet til Kjell: «Det eneste som er sikkert, er at han reddet meg fra en sakte kvelnings død, og at jeg ikke kan svikte ham uansett hva som skjer.» (s. 98). Sitatet etterfølges av et utsagn som viser at Basse ser Kjell for mer enn bare en mann med et rusproblem. «Jeg forstår at Narko-Kjell aldri kan bli den gutten på det bildet som ville bli statsminister, men jeg vil ikke gi opp tanken på at han kan bli en som ligner litt» (s. 98). Om vennskapet mellom dem forteller Basse at «Narko-Kjell og jeg vet fortsatt hva vennskap og lojalitet betyr. Om det finnes en seierspall her i livet, vil vennskap alltid være nummer én for oss hunder. Jeg tror vennskap også er litt som en rus for oss» (s. 79). Gjennom denne beskrivelsen får leseren bekreftet at Basse opplever relasjonen mellom han selv og Kjell som et dypgående bånd, et vennskap preget av lojalitet, noe Basse verdsetter svært høyt.

I sum viser disse passasjene til gjensidigheten Haraway refererer til, både i kontaktsonene hun beskriver, og i vurderingen av gjensidig oppmerksomhet og respons (Haraway, 2008, s. 19). I kontaktsonene som presenteres i teksten, hvor Kjell og Basse møtes, finnes en tydelig gjensidighet. I kontaktsonen jeg hevder finner sted i selve lesningen av litteraturen, hvor leseren møter de fiktive karakterene, blir det noe mer uklart hvor vidt formingen og påvirkningen kan regnes som gjensidig. Den fiktive karakteren Basse kan ikke formes av leserens holdninger overfor han, men argumentet mitt er at de holdningene som leseren potensielt utvikler gjennom sitt møte med Basse, vil kunne ha en effekt og en konsekvens for de virkelige dyrene som representeres av Basses karakter, og de dyrene leseren møter senere i livet. På den måten vil det som skjer i kontaktsonen – litteraturen, mellom leseren og dyret, ha en betydning og en innvirkning på reelle liv, som blir som en tredjepart i denne relasjonen. Denne tredje parten er ikke til stede under møtet hvor leseren og dens holdninger formes og utvikles, men blir mottakeren av resultatet av formingen som fant sted i kontaktsonen.

Basse og Kjells relasjon er tydelig preget av mye kjærlighet, og det nære båndet dem imellom. Med det kommer en rekke hensynsfulle interaksjoner, og handlinger preget av omsorg. Enda flere fra Basses side enn fra Kjells, men det går begge veier, særlig når Kjell ikke er like hardt påvirket av rusmisbruket. Et eksempel på Basses omsorg for Kjell er den

vonde følelsen han beskriver å føle på i et tilfelle hvor han ikke klarer å forebygge at Narko-Kjell tar en overdose:

Da vi kommer hjem, merker jeg med en gang at noe ikke stemmer. Jeg kjenner frykten fra sykehuset, bare dobbelt opp. Mest av alt lukter det for mye Narko-Kjell. (...) I magen vokser det en veldig stor isklump. Hva var det jeg tenkte på? Jeg var ikke her og passet på Narko-Kjell. Hvor dum går det an å bli? (s.91)

Spørsmålene Basse stiller seg reflekterer en skyldfølelse og et ønske om å ha vært der for å avverge faren. Basse vil Kjell godt, og klandrer seg selv for å ikke ha passet godt nok på vennen sin.

Når Kjell senere gir det et forsøk å bli rusfri, men sliter med abstinenser, er Basse der og gjør sitt beste for at Kjell skal ha det greit, og få seg noe søvn: «Om natta er Kjell oppe sikkert 20 ganger. (...) Jeg ligger stort sett stille, men passer på at han kommer seg tilbake i senga hver gang før jeg slumrer videre» (s. 149).

På et punkt i fortellingen har Kjell stjålet noen penger, og endt opp med «byens farligste narkogjeng» på døra (s.179). Kjells lillebror Gusto er også til stede. I denne situasjonen får leseren oppleve en side av Kjell som setter Basse først:

- Ingen koddar med Dirk, sier stemmen utenfor.
- Og det skal du få merke nå. Kommer du ut eller skal vi komme inn og hente deg?
- De vil ... bare ha meg, sier Kjell. – Hent pengene, så går jeg ut.
- Du kan ikke gå ut til de folka der. De kommer til å ...
- Gjør det. Nå!

Gusto løper inn på badet. Like etter kommer han tilbake med bagen.

- Du må ta vare på Basse, sier Kjell og tar imot den. (s.180)

Selv om Kjell har grunn til å frykte for eget liv i denne situasjonen, tenker han på Basse, og viser at det er viktig for han hva som skjer videre for Basse. Dette gjenspeiler en omsorg for dyret, som går utover dyrets nytteverdi for Kjell. Kjell er opptatt av at noen skal ta vare på Basse, uavhengig av om Basse forblir en venn og hjelper for han selv. Denne passasjen viser også til en gjensidig verdi og respekt. I flere tilfeller har leseren fått innblikk i hvordan Basse verdsetter Kjell, og i dette tilfellet viser verdsettelsen og respekten seg gjensidig.

På nest siste side beskriver også Kjell hvordan Basse gjør det mulig for han å starte et nytt og rusfritt liv. Tidligere samme dag har Kjell vært på nippet til et tilbakefall med rusen. Han hadde kjøpt en pose heroin, men Basse orker ikke å se på Kjell gjøre den samme tabben igjen.

Viss jeg virkelig er den beste vennen til Narko-Kjell, så kan jeg ikke bare legge meg ned og se på at han forsvinner inn i narkotåka igjen. (...) Før jeg har tenkt på hva jeg skal gjøre, har jeg nappet den lille posen ut av neven til Narko-Kjell og løper vekk. Handling før tanke! (s.201)

Med hensyn og omsorg som motiv gjør Basse alt han kan for å hindre Kjell i å ta dårlige valg. Mens Basse frykter at Kjell bare har vært og fått tak i en ny dose som kan bli fatal, og lurert på om han selv gjorde en stor feil ved å forlate venne sin der ved elva, tar Kjell et viktig og muligens livsforvandlende valg. Kjell innser at Basse har rett, og at han ikke kan begynne å dope seg igjen. For å klare å unngå det kraftige suget, kler han av seg alle klærne, så han ikke skal tørre å gå ned i sentrum for å kjøpe mer dop. Dessuten lå også pengene i bukselomma, og uten dem får han ikke kjøpt noe. Etter å ha gjemt seg i noen hager og garasjer langs veien står han endelig på døra hjemme igjen, naken men nykter. Der får han overbevist Berit, som er fra barnevernet, om at han ikke har falt tilbake til gamle vaner, og at han er klar for å ta ansvar for lillebroren Gusto.

– men du må ikke begynne å dope deg igjen, Kjell. Det er det eneste jeg krever
– Hadde du spurt meg tidligere i dag hadde jeg ikke kunnet love deg noe som helst. Men nå, ja, nå trur jeg faktisk at det er mulig. For jeg har Basse, og noen ganger tenker jeg at jeg ikke fortjener en så bra venn. La meg klemme'rei din herlige idiothund. (s.210)

Og med det har Basse ikke bare reddet Kjell fra en sørgelig skjebne, han har også sørget for at Gusto får bo hjemme, sammen med Kjell, slik Gusto så gjerne ønsket.

Gjennom denne analysen av *Et Hundeliv* har jeg vist hvordan dyret som fortellerinstans kan åpne for en unik forståelse av den affektive berøringen mellom arter, og skildre en kompleks og rik relasjon mellom dyr og menneske. Teksten demonstrerer en sterk gjensidig avhengighet og kan på denne måten oppfordre til refleksjon over hvilke roller dyr og mennesker kan spille i hverandres liv.

Sammenlignende analyse og drøfting– kontrast i dyrets rolle

Gjennom nærlesning og analyse av protagonistene i *Et hundeliv* og *War Horse – Krigshesten*, kan det anes en forskjell i *hvordan* de ulike karakterenes unike fortellerstil på ulike måter kan bidra til å legge et grunnlag for refleksjoner over empatiske relasjoner, og verdige møter mellom mennesker og dyr.

I *Et hundeliv*, er hovedkarakteren Basse en hund som helt tydelig er en positiv kraft i livet til sin menneskelige bestevenn Kjell. Til tross for menneskets feil og mangler, fremstår Basse som en dyktig og kjærlig karakter, en som aktivt bidrar til å forbedre livet til Kjell. Denne fremstillingen kan vekke respekt og beundring for hundens ferdigheter og lojalitet, og utvide leserens perspektiv på dyrs emosjonelle og intellektuelle kapasitet. Som eksemplifisert i analysen av Basses fortellerstil, har han også en lett og humorpreget måte å formidle på. Som Nikolajeva påpeker, analyserer og tolker leseren de fiktive karakterenes handlinger, dialoger og andre narrative hint når en konstruerer et helhetlig bilde av karakteren (Nikolajeva, 1998, s. 55). I kontrast til hunden Basse, fremstilles hovedkarakteren i *War Horse – Krigshesten* mer som et offer enn en helt, gjennom fortellermåten og tonen til fortelleren, som er hesten selv. Det vektlegges i større grad hvordan menneskelige beslutninger og krigens brutalitet sårer Joey, og hvilke vonde følelser det vekker hos han. Hans fremstilling som en passiv mottaker av menneskelig handling kan forsterke følelsen av medlidenhet og sorg for dyrets skjebne. Fortellerstilen hans karakteriseres av hans ærlighet, sensitivitet og emosjonelt gjennomtrengende tilnærming. Nikolajeva påpeker også hvordan leseren kan tilegne seg en dypere forståelse av at mennesker og dyr deler essensielle aspekter av livet, som følelser som frykt eller sorg, gjennom å lese skjønnlitterære fortellinger (Nikolajeva, 1998, s. 55). Disse følelsene er vonde følelser, som ofte kan trigge noe i mennesket, fordi vi sjelden unner noen andre å oppleve disse vonde følelsene.

Derav vil jeg si at *Et hundeliv* kanskje i større grad inspirerer til en følelse av beundring og respekt for dyrets agens og evner, mens *War Horse – Krigshesten* kanskje fremkaller en sterkere følelse av empati og sorg for dyrets hjelpeløshet. Disse kontrasterende fremstillingene understreker dyrenes unike evne til å påvirke leserens refleksjoner og emosjonelle respons på ulike måter. Både gjennom beundring for deres evne til ubetinget

kjærlighet, egen selvstendighet og styrke, og gjennom en dypere forståelse av deres sårbarhet og følelsesliv.

Samtidig vil jeg løfte frem at hesten Joey også kan sees som en slags helt, eller ihvertfall som en essensiell del av historien i *War Horse – Krigshesten*, gjennom måten han fungerer som et bindeledd mellom mennesker på ulike sider av krigen. Han bidrar til å belyse de menneskelige aspektene ved krigen, samtidig som han skaper forbindelser og forståelse mellom karakterer som ellers ville vært adskilt av krigens barrierer. Joeys samfunnsrolle understreker litteraturens kraft til å formidle universelle temaer om vennskap, lojalitet og den felles streben etter fred, selv i de mest turbulente tider. Dette perspektivet er et som leseren selv kan konstruere, gjennom egen tolkning av teksten og dens narrative hint, som Nikolajeva (1998, s. 55) beskriver.

Jeg har gjennom ulike teoretiske perspektiver etablert at lesning av bøker som utforsker dyrs liv og perspektiver, kan åpne muligheter for leseren til å se verden fra dyrenes interne synsvinkel og førstepersonsperspektiv. Dette kan bidra til en dypere forståelse av deres opplevelser, følelser og komplekse liv, preget av en empatisk tilnærming. Gjennom lesningen kan en danne sterke følelsesmessige bånd til dyrene en leser om, selv om de er annerledes enn en selv. Dette kan bidra til refleksjoner som igjen kan bidra til å utvikle empatiske evner, ved at leseren plasseres i den andres situasjon, og kan bruke den narrative forestillingsevnen til å forestille seg situasjoner en selv ikke har opplevd. Både Basse og Joey kan betraktes som det Nikolajeva beskriver som mimetiske karakterer, altså karakterer som representerer noe mer enn bare sitt eget individ (Nikolajeva, 2017, s. 147). Som mimetiske karakterer kan de litterære karakterene være med på skape en oppfatning av en større gruppe individer, som kan være både riktig og uriktig. Dette er det viktig å være bevisst.

Å lese litteratur med dyr som fortellerinstans kan ifølge det teoretiske grunnlaget jeg har lagt frem utløse en prosess i leseren, hvor det reflekteres over empatiske relasjoner, verdige interaksjoner, og konsekvensene av egne handlinger i møte med andre. Denne prosessen kan igjen motivere til å ta mer ansvarlige valg i møte med dyr. Ifølge Engelstad (2016, s. 12) vektlegger Nussbaum særlig dette aspektet når hun beskriver hvordan skjønnlitteratur kan gi et innblikk i livene til mennesker som er annerledes enn oss selv, og med det utvikle vår etiske tenkning og handling.

Lesing av bøker som fokuserer på dyrs liv kan også bidra til å utfordre stereotype oppfatninger og fordommer om dyr. Ved å forstå deres mangfoldige egenskaper og relasjoner, kan vi avvise ideen om at dyr bare er enkeltstående objekter som er ment å tjene menneskets interesser. Donna Haraway utforsker denne tanken gjennom det hun omtaler som interspecies-forhold, hvor ulike arter spiller en essensiell rolle i formingen av hverandres liv og identiteter. Dette tankesettet utfordrer tradisjonelle syn på hierarkier og kategoriseringer av arter, hvor mennesket settes over dyret i en maktposisjon. Interspecies-forholdene slik Haraway (2008, s. 19) beskriver dem, anerkjenner at alle arter har en iboende verdi uavhengig av dets nytteverdi for andre eller hvor vidt det produserer noe av nytte for mennesket.

Jaques påpeker i kapitlet «Animal Studies», I *The edinburgh companion to children's literature* at uttrykk som «å oppføre seg som et dyr» eller «å være barnslig» brukes negativt for å beskrive upassende eller usivilisert oppførsel. Hovedkarakteren i *Et hundeliv*, bemerker det samme: «Nei, menneskene snakker om et hundeliv som et liv der alle de bra tingene mangler» (s.6). Denne observasjonen kaster lys over hvordan språket vårt bidrar til å skape en fremstilling av dyr, som underlegne eller mangelfulle. Slikt språk avslører en tendens i samfunnet til å bruke dyr som symboler for det negative, noe som videre kan påvirke unge leseres syn på dyr og deres evne til å utvikle empati overfor andre arter.

Nussbaum (2016, s. 204) tar dette et skritt videre ved å diskutere hvordan mangel på empati kan være forankret i feilaktige antagelser om andre. Hun bruker et eksempel som beskriver mange amerikaneres holdninger til fattige – at de fattige sees på som late, tiltaksløse, og dermed også skyldige i sin egen nød. Herfra kan vi dra paralleller til hvordan både mennesker og dyr dehumaniseres, sees som mindreverdige, underlegne, og bli ofre for kulturelle fordommer som igjen fører til mangel på empati.

Slik manglende sympati går hånd i hånd med den skadelige dynamikken mellom avsky og skam. Når en bestemt undergruppe i et gitt samfunn er stemplet som skammelig og avskyelig, vil medlemmene i denne gruppen bli oppfattet som underlegne i forhold til de dominerende, og helt annerledes enn dem: dyriske, stinkende, smittet og smittsomme. Dermed blir det lett å stenge dem ute fra all sympati, og vanskelig å se verden fra deres perspektiv. (Nussbaum, 2016, s. 204)

Nussbaum skriver hovedsakelig om hvor avgjørende det er at barn ikke higer etter en usårbarhet som hever dem over andre mennesker, men jeg vil argumentere for at mange av de

samme verktøyene kan brukes for å danne barn og unge til å være bevisste sin rolle i relasjoner og møter med dyr.

Calarco støtter Haraways perspektiv om at alle arter har en iboende verdi, med sine innspill til diskursen rundt hvor vidt dyr trenger menneskelige egenskaper for å bli sett på som likestilte med mennesket (Calarco 2008, s. 9). Sammen med Tom Regans rettighetssyn, og Hennem (2017) sin forståelse av dyrevelferd og dyrs rettigheter har jeg lagt til grunn et perspektiv hvor dyret sees som en likeverdig part i det etiske samspillet mellom arter. Nussbaums (2016, s. 205) fokus på viktigheten av at de kommende generasjoner tilegner seg en forståelse av den felles sårbarheten alle levende vesener deler, fremmer den samme etikken, som vektlegger alle levende individers iboende verdi, uavhengig av hvilke egenskaper og evner en har.

Litteraturen kan bidra til å duse ut skillet mellom mennesker og dyr ved å representere dyr med komplekse liv og personligheter, som fortjener menneskets respekt og omtanke. På samme måte som Haraway (2008) beskriver at kontaktsonene kan bidra til å viske ut skillene mellom 'vi' og 'dem'. Samtidig er det viktig å merke seg at forståelsen av de litterære dyrefigurene formes av leserens tolkning av teksten, som Maria Nikolajeva (1998, s. 55) fremhever.

Gjennom lesning av skjønnlitterære verk som tar for seg dyrs liv og perspektiver, blir leseren introdusert for en verden som er annerledes enn sin egen, men samtidig forbundet med kjente menneskelige erfaringer. Ved å bli dratt inn i dyrenes liv gjennom litteraturen, kan en begynne å forstå dyrenes unike egenskaper, følelser og erfaringer. Dette perspektivet kan bidra til å utvikle egenskaper til å se forbi overfladiske forskjeller og å finne felles grunnlag med dyrene. Dette gjenspeiles også i de litterære dyrestudiene, hvor Haraway (2008, s. 19) blant annet beskriver hvordan det skapes nye former for 'vi' i kontaktsonene der arter møtes og gjensidig former hverandres eksistens. Hun legger også frem hvordan skillet mellom menneske og dyr blir mindre tydelig, i samspillet hvor ulike arter påvirker og former hverandre.

Leseren kan oppleve en økende forståelse for at selv om mennesker og dyr i stor grad er forskjellige, deler de likevel viktige elementer av livet, som kjærlighet, frykt, sorg og glede. Leseren analyserer og tolker karakterens handlinger, dialoger og andre narrative hint for å konstruere et bilde av karakteren. Gjennom denne prosessen blir dyrene i litteraturen mer enn

bare fiktive figurer; de blir komplekse og levende karakterer som kan formidle dype innsikter og emosjonelle erfaringer til leseren (Nikolajeva, 1998, s. 55).

I møte med skjønnlitterære tekster med dyr som fortellerinstans får leseren muligheten til å identifisere seg med dyrekarakterene, og plassere seg i deres situasjoner. Dette kan i følge Nussbaum (2016) fungere som et kraftig verktøy i prosessen av å utvikle empati og forståelse for andres liv og utfordringer. Leserens kan oppleve at egne følelser blir berørt når en leser om dyrenes opplevelser, noe som kan gjøre det lettere for leseren å relatere til og å forstå dyrene (Nyman og Schuurman, 2016, s. 1).

Ser vi tilbake på «risikofaktoren» som Nyrnes påpeker at Haraways samspills-tilnærming innebærer, finner vi også en essensiell del av dannelsespotensialet i lesning av bøker som omhandler dyr. Haraway omtaler kamerat-arter som gjensidig er med på å forme hverandre, gjennom dialog og møter. Nyrnes skriver at «Det skal *mot* til å sjå eit dyr i auga. Kvaliteten ved dialogen er knytt til at noko er både riskabelt og åpent» (Nyrnes, 2019), og Haraway sier at det som står på spill i disse møtene er vår egen oppfatning av oss selv og vår plass i verden (Haraway, 2008, s. 18-19). Med andre ord kan vi si at det ligger et potensiale for utvikling i kontaktsonene hvor arter møtes. Jeg har tidligere forklart hvordan jeg mener at skjønnlitterære verk som eksempelvis *War horse – Krigshesten* og *Et hundeliv* kan fungere som slike kontaktsoner, hvor leseren får et fiksjonelt, men betydningsfullt møte med karakterer som gjenspeiler deler av virkeligheten. I disse kontaktsonene og møtene kan det trigges en refleksjon hos leseren. En refleksjon rundt sin egen posisjon i møte med dyret, og sin egen rolle i relasjonen som dannes. Denne refleksjonen kan igjen føre til et endret handlingsmønster, og et ønske om å utøve god dyrevelferd. På denne måten vil jeg argumentere for at skjønnlitteraturen har potensiale til å fordre refleksjoner over relasjoner på tvers av arter, samt legge et grunnlag for ønsket om å handle i tråd med god dyrevelferd.

Fra et dannelsesperspektiv er det viktig å understreke hvordan litteratur fra to ulike sjangre (historisk roman og samtidsroman) kan gi innsikt i menneskets skiftende forhold til dyr gjennom tidene. Ved å introdusere elever til litteratur som viser endringer i synet på dyr og deres nytteverdi, kan vi formidle at historiske perspektiver og kulturelle normer ikke er statiske, men i stadig endring. Jeg mener dette kan så en tanke hos elever om at de ikke bare er passive observatører, men aktive deltakere i denne historien. Slik kan de få en bredere forståelse for at deres holdninger og handlinger i dag har kraft til å forme dyrenes skjebne i fremtiden. Ved å engasjere dem på denne måten kan vi også oppmuntre dem til å reflektere

over sin plass i samfunnet og viktigheten av aktivt å delta i demokratiske prosesser. På denne måten kan de arbeide for et samfunn som reflekterer et dyresyn de mener er rettferdig og godt. Slik kan skolen oppfylle sin rolle, som en utdanningsinstans som fordrer et engasjement for å forme et samfunn som speiler et etisk og rettferdig syn på verdig og konstruktiv samhandling mellom individer, noe som er spesielt relevant i lys av læreplanverkets fokus på demokrati og medborgerskap, hvor elever oppfordres til å utvikle et ansvarlig medborgerskap basert på kunnskap, etikk og refleksjon (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 3-4).

Avslutning

I denne oppgaven har jeg utforsket Hvilken rolle dyr som fortellerinstans spiller i etableringen av, og refleksjoner over, empatiske relasjoner mellom mennesker og dyr i *Et hundeliv* og *War Horse – Krigshesten*.

Gjennom analyser av de utvalgte verkene og fortellerinstansen i dem, har jeg med grunnlag fra tidligere forskning på litteraturens evne til å tilby andrehåndserfaringer og menneske-dyr relasjoner, samt teoretiske perspektiver fra dyrestudier og narrativ teori utforsket litteraturens potensielle innvirkning på leserens bevissthet rundt sin egen rolle i møte med dyr.

Martha Nussbaums teori om den narrative forestillingsevnen og viktigheten av empatisk forståelse, sammen med Donna Haraways perspektiver på kameratart-forhold og kontaktsoner har vært det mest sentrale faglige grunnlaget for min analyse og drøfting. Disse perspektivene understreker hvordan litteraturen kan bidra til å bryte ned barrierer mellom arter, og hvilken rolle den narrative forestillingsevnen spiller i empatisk utvikling.

Gjennom å undersøke et mønster av nøkkelscener opp mot fire analysepunkter har jeg funnet at de gitte skjønnlitterære verkene, ved å gi en stemme til dyrene, utfordrer tradisjonelle syn på menneske-dyr-relasjoner, og inviterer til refleksjon over empati, etikk, og ansvarlighet i disse relasjonene. Som påpekt i analysedelen har jeg sett at de to dyrekarakterene Joey og Basse har ganske ulike fortellerstiler, noe jeg mener er av betydning for målets *hvordan*. På ulike måter evner de begge å formidle et rått og ufiltrert perspektiv, som ifølge den fremlagte teorien skal ha potensiale til å åpne for gode refleksjoner. De unike fortellermåtene spiller også en rolle i etableringen av relasjonene som presenteres i litteraturen.

Samtidig vil jeg være bevisst de mulige fallgruvene i en analyse som denne. Det finnes ingen sikker måte å vite om det dyrekarakterene i litteraturen formidler er representativt for deres arter. Selv om fortellerstemmen er tillagt et dyr i fortellingen, og skal representere dyrets subjektive opplevelse, så er det skrevet av et menneske. Historien fortelles altså av et menneske, gjennom et dyr, med hensikt om å formidle dyrets subjektive opplevelse, noe som er en umulig oppgave. Nikolajeva (2017) stiller seg sterkt kritisk til forfattere og andre som mener at de som voksne skrivere evner å gjengi de nøyaktige følelsene og opplevelsene de hadde som barn, og tillegge fiktive karakterer disse eksakte opplevelsene. I følge Nikolajeva har vi ingen autentiske minner fra barndommen, som ikke er preget av vår senere livserfaring (Nikolajeva, 2017, s. 213). I enda større grad vil det være umulig for et menneske å kunne gjengi et dyrs autentiske subjektive følelser og tanker. Ingen menneskelig forfatter har mulighet til å gjøre seg den erfaringen som dyret har. Det er likevel i høy grad enighet om at slike forsøk har noe for seg, og kan bidra til noe godt.

Videre har analysen belyst hvordan litteraturen kan utfordre og utvide vår forståelse av dyrevelferd, og motivere til ansvarlige valg i møte med andre arter. Ved å plassere leseren i dyrets perspektiv, tilbyr disse verkene en unik mulighet til å reflektere over egen rolle i dyrs liv og velferd, noe som er essensielt i utviklingen av et mer etisk og bærekraftig samfunn. Denne oppgaven har også pekt på viktigheten av å inkludere slike perspektiver i utdanningen, for å fremme elevers etiske refleksjon og ansvarlig medborgerskap. Gjennom å introdusere elever for litteratur som representerer dyr på en verdig og respektfull måte, kan skolen bidra til å forme fremtidige generasjoner som verdsetter og tar vare på alle levende vesen.

Det er også viktig å anerkjenne hvordan den kulturelle og sosiale konteksten former våre holdninger og handlinger overfor dyr. Litteraturen har potensiale til å utfordre etablerte normer og fremme en mer rettferdig og empatisk samhandling mellom arter. Ved å fremstille dyrene som komplekse vesener med egne perspektiver og følelser, kan litteraturen bidra til en kulturell endring mot større respekt og omsorg for alle levende vesener.

Oppgaven har også belyst hvordan skjønnlitteraturen skaper en unik form for kontaktsoner, hvor leseren engasjeres i en fiktiv, men meningsfull interaksjon med dyrekarakterer. Gjennom dette møtet utvikles det holdninger og reaksjoner i leseren som kan ha reelle konsekvenser for hvordan vi forholder oss til dyr i virkeligheten. Dette understreker litteraturens rolle ikke bare som en kilde til underholdning, men som en potensiell motivator for endring og utvikling av menneskets etiske posisjon. Selv om de fiktive dyrekarakterene, som Basse i *Et hundeliv*, ikke

kan påvirkes direkte av leserens respons, argumenterer jeg for at de empatiske båndene og forståelsen som utvikles i disse kontaktsonene, kan ha en konsekvens for leserens handlinger og holdninger overfor dyr i den virkelige verden. På denne måten blir skjønnlitteraturen en brobygger mellom fiksjon og virkelighet, hvor innsikten og empatien som fostres i møtet med litteraturen, kan fungere som et viktig bidrag til en mer ansvarlig og respektfull samhandling mellom arter.

Det er derfor nødvendig å anerkjenne og videre utforske potensialet som ligger i denne litteraturbaserte kontaktsonen, for å fremme en dypere forståelse og respekt for dyrs liv og velferd. Dette inviterer til videre forskning på hvordan narrative strategier og fortellerinstanser i litteraturen bevisst kan utnyttes i pedagogiske sammenhenger for å styrke elevers etiske refleksjon og fremme en kultur av omsorg og ansvarlighet overfor ikke-menneskelige arter. Med en utvidet forståelse av litteraturens rolle i formingen av vår relasjon til dyr, kan vi aktivt bruke litteraturen som et bidrag for å bygge et mer rettferdig og empatisk samfunn, hvor kameratart-forhold preges av gjensidig forståelse og respekt.

Avslutningsvis vil jeg si at denne oppgaven understreker litteraturens potensiale til å forme våre holdninger og handlinger i møte med dyr. Ved å gi dyrene en stemme, åpner litteraturen for en dypere innsikt og forståelse for dyrets subjektive følelsesliv. Litteraturen kan også bidra til empatisk utvikling og motivere til ansvarlig samhandling på tvers av arter.

Det er mitt håp at denne undersøkelsen vil inspirere til videre refleksjon og handling i skolen, for å fremme et mer rettferdig og empatisk samfunn, hvor relasjoner mellom arter preges av gjensidig respekt, forståelse, og omsorg. Jeg håper også at denne oppgaven kan tjene som et utgangspunkt for ytterligere forskning på dyrets rolle som fortellerinstans i litteraturen, og hvordan dette påvirker lesningens evne til å utvikle empatiske relasjoner til dyr og refleksjoner over hva som er verdige menneske-dyr-relasjoner. Videre forskning kunne inkludere en dypere utforsking av hvordan narrativ teori og dyrestudier kan innlemmes i utdanningskontekster for å fremme kritisk tenkning og empati hos elever. Slik kan litteraturens potensiale som kilde til empatisk utvikling og etisk refleksjon ytterligere utforskes og utnyttes i skolesammenheng, for å utdanne gode medborgere for både dyr og mennesker å møte i det virkelige liv.

Litteraturliste:

- Andersen, P. T. (2012). Fortellerkunstens elementer. I P. T. Andersen, G. Mose & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse: en innføring* (s. 27-55). Pax forlag.
- Braastad, B. O. (2012). *Katten, Adferd og velferd*. Vigmostad & Bjørke.
- Calarco, M. (2008), *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida*, Columbia University Press.
- Cosslett, T. (2006). *Talking Animals in British Children's Fiction, 1786-1914*. Ashgate Publishing Limited.
- Dyrevelferdsloven. (2009). *Lov om dyrevelferd* (LOV-2009-06-19-97). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-97#KAPITTEL_2
- Engelstad, I. (2016). Innledning. I M. Nussbaum, *Litteraturens etikk. Følelser og forestillingsevne*. (s. 7-22). Pax Forlag.
- Flynn, S. (2004). Animal Stories. I P. Hunt (Red.), *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* (s. 418-435). Routledge.
- Furuland, L., Lindberger, Ö. & Ørvig, M. (1979). *Ord och Bilder för Barn*. Rabén & Sjögren.
- Greenham, D. (2019) *Close Reading: The basics*. Routledge.
- Greve, A. (2008). *Litteraturens meddelelse: En litteraturvitenskapelig tolkningsmetodikk i teoretisk, praktisk og skeptisk lys* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.
- Haraway, D. (2008), *When Species Meet*, University of Minnesota Press.
- Harstad, O. (2020). Den uforståelige teksten. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk metodeboka 1* (s. 28-39).

Henriette Seldal

Hennum, R. (2017). *Kjæledyr i Realistisk Barnelitteratur* [Masteroppgave]. Høgskulen På Vestlandet.

Holm, U. (2005). *Empati: Å forstå menneskers følelser*. Gyldendal Akademisk. (Opprinnelig utgitt 1987).

Jaques, Z. (2017), *Animal Studies I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.). The Edinburgh companion to children's literature* (s. 43-52). Edinburgh University Press, 2017

Johnsen, H. B. (2023). *En litterær analyse av holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige i Marit Kaldhols Zweet (2015) og Maja Lundes Bienes historie (2015)* [Masteroppgave]. Høgskulen På Vestlandet.

Johnson, K. R. (2000). *Understanding children's animal stories: Vol. v. 33*. The Edwin Mellen Press.

Kallestad, H, K. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode I R. Neteland & L. I. Aa (Red.), *Master i norsk metodeboka 1* (s. 45-61). Universitetsforlaget.

Kinge, E. (2014). *Empati: Nærvær eller metode?*. Gyldendal akademisk.

Kunnskapsdepartementet. (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>

Kunnskapsdepartementet. (2019). Læreplan i norsk (NOR01-06). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://data.udir.no/k106/v201906/laereplaner-lk20/NOR01-06.pdf?lang=nob>

Lothe, J. (2003). *Fiksjon og film: narrativ teori og analyse*. Universitetsforlaget.

Mallet, M., Goodwin, P., & Mallet, D. (2020). *Animal Stories*. I Mallet, M (Red.) *Choosing and Using Fiction and Non-Fiction 3-11: A Comprehensive Guide for Teachers and*

Henriette Seldal

Student Teachers (s. 110-116). Routledge.

Morpurgo, M. (2012). *War horse – Krigshesten*. Cappelen Damm.

Nikolajeva, M. (1998). *Barnbokens byggklossar*. Studentlitteratur.

Nikolajeva, M. (2017). *Barnbokens byggklossar* (3. utg.). Studentlitteratur.

Nussbaum, M. C. (2016). Den narrative forestillingsevnen. I Øye & I. Engelstad, (Red.)
Litteraturens etikk : følelser og forestillingsevne (s. 25-57). Pax forlag.

Nyman, J. & Schuurman, N. (2016). Introduction. I J. Nyman, N. Schuurman & L. Birke
(Red.), *Affect, Space and Animals* (s. 1-9). Routledge.

Nyrnes, A. (2019). Jente–hest-kameratskap på tvers av artar: Hesteboka i økologisk
perspektiv. *Barnlitterært forskningstidsskrift, Vol.10, Utg.1*, s. 1-9.

Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa* (LOV-1998-
07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

Regan, Tom ([1983] 2004), *The Case for Animal Rights*. University of California Press.

Sivertsen, K. B. (2022). Følsomme lesninger. Affektteori og litteraturundervisning i
Fagfornyelsen. *Nordlit*, (48), 1-11. <https://doi.org/10.7557/13.6369>

Skyggebjerg, A. K. (2008). *Den historiske roman for barn: Teori, utvikling og analyse*.
Dansklærerforeningens Forlag.

Svingen, A. (2017). *Et Hundeliv*. Gyldendal.

Tilsynsveileder hund. (2014). *Tilsynsveileder hund, Utarbeidet for TA av Prosjekt dyrevelferd*.
[https://www.mattilsynet.no/dyr/kjaeledyr/hund/tilsynsveileder-for-hund?kapittel=1-f
orml-og-bruk-av-veilederen#](https://www.mattilsynet.no/dyr/kjaeledyr/hund/tilsynsveileder-for-hund?kapittel=1-f orml-og-bruk-av-veilederen#)

Henriette Seldal

Tilsynsveileder katt. (2014). *Tilsynsveileder katt, Utarbeidet for TA av Prosjekt dyrevelferd.*

<https://www.mattilsynet.no/dyr/kjæledyr/katt/veiledning-om-hold-av-katt>

Vindenes, I. K. (2023). «*Forstår du hva jeg føler?*» *En studie av hvordan empati tematiseres i*

Sangen om en brukket nese. [Masteroppgave]. Høgskulen På Vestlandet.

Ørjasæter, K. (2018). *Barne- og ungdomslitteratur. Møtet med lesaren.* Samlaget.